

Research Paper

Allocation of Exchangeable Quotas to Individuals; Proposed Solution to Reform the Energy Subsidy System

Mohammad Javad Ghasemi¹ , *Seyed Mehdi Naji Esfahani² , Ali Reza Tavakoli Kashi²

1. Master, Department of Economics, University of Tehran, Tehran, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Economics, University of Tehran, Iran

3. New Financial Instruments, OTC Bulletin Board, Tehran, Iran.

Use your device to scan
and read the article online**Citation:** Javad Ghasemi M, Naji Esfahani SM, Tavakoli Kashi A. (2020). [Allocation of Exchangeable Quotas to Individuals; Proposed Solution to Reform the Energy Subsidy System (Persian)]. *Journal Strategic Studies of Public Policy*, 10(37), 204-243.

Received: 22 Feb 2020

Accepted: 19 May 2020

Available Online: 01 Feb 2021

Key words:

Energy subsidies, Price suppression, Equitable distribution, Quotas

ABSTRACT

For years, the price of energy carriers has been kept low by the government due to the existence of oil resources to increase the welfare and satisfaction of individuals in society. However, evidence shows that energy subsidies have not only failed to bring prosperity to the Iranian people but have also had many negative consequences for the country's economy. The suppression of energy prices and the collapse of relative prices have not only led to the high energy consumption of households, but also to the formation of industries that are lagging behind the world's latest technology and with minimal productivity, their only advantage is cheap energy. Unequal distribution of subsidies and thus increasing the welfare gap, fuel smuggling, environmental pollution, traffic, negative impact on the government budget, etc. are the negative consequences of pervasive energy price subsidies. All this shows that it is not possible to continue the status quo and it is necessary to reform the system of energy subsidies. The proposal for the current plan to reform the subsidy system is to provide an exchangeable energy quota to all individuals in the form of a virtual currency based on the costs of a fair energy basket. The advantage of this plan is the formation of real energy prices and the existence of a decentralized redistribution system of revenues from rising energy prices in society.

*** Corresponding Author:****Seyed Mehdi Naji Esfahani, PhD.****Address:** Faculty of Economics, University of Tehran, Tehran, Iran.**E-mail:** mehdinaji@gmail.com

مقاله پژوهشی

اعطای سهمیه قابل مبادله به افراد؛ راهکار پیشنهادی اصلاح نظام یارانه‌های انرژی

محمدجواد قاسمی^۱، سید مهدی ناجی اصفهانی^۲، علیرضا توکلی کاشی^۳

۱. کارشناس ارشد، دانشکده اقتصاد، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

۲. استادیار، دانشکده اقتصاد، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

۳. مدیر ابزارهای نوین مالی، فرابورس، تهران، ایران.

چکیده

تاریخ دریافت: ۰۳ اسفند ۱۳۹۸

تاریخ پذیرش: ۳۰ اردیبهشت ۱۳۹۹

تاریخ انتشار: ۱۳ بهمن ۱۳۹۹

سال‌هاست که به اتکالی وجود منابع نفتی، قیمت حامل‌های انرژی توسط دولت پایین نگه داشته می‌شود تا از این طریق، رفاه و رضایتمندی آحاد جامعه افزایش یابد. با این حال شواهد نشان می‌دهد که یارانه‌های انرژی نه تنها این رفاه را برای مردم ایران به ارمغان نیاورده است که پیامدهای منفی بسیاری را نیز دامن‌گیر اقتصاد کشور کرده است. سرکوب قیمت انرژی و به هم خوردن قیمت‌های نسبی از سویی سبب مصرف بالای انرژی خانوارها شده و از سوی دیگر موجب شکل‌گیری صنایعی شده که با عقب افتادن از تکنولوژی روز دنیا و با حداقل بهره‌وری، تنها با مزیت انرژی ارزان سر پا هستند. توزیع نابرابر یارانه و در نتیجه افزایش شکاف رفاهی، قاچاق سوخت، آلودگی محیط زیست، ترافیک، تأثیر منفی بر بودجه دولت و غیره از پیامدهای منفی یارانه قیمتی فراگیر انرژی هستند. تمامی این موارد نشان می‌دهد که ادامه وضع موجود ممکن نیست و اصلاح نظام یارانه‌های انرژی ضروری است. پیشنهاد طرح حاضر برای اصلاح نظام یارانه‌ها اعطای یک سهمیه قابل مبادله انرژی به تمام افراد در قالب یک پول مجازی و بر اساس هزینه‌های یک سبد منصفانه انرژی است. مزیت طرح مذکور شکل‌گیری قیمت واقعی انرژی و وجود یک نظام بازتوزیع غیرمتمرکز عواید حاصل از افزایش قیمت انرژی در جامعه است.

کلیدواژه‌ها:

یارانه‌های انرژی، سرکوب قیمت، توزیع عادلانه، سهمیه

* نویسنده مسئول:

دکتر سید مهدی ناجی اصفهانی

نشانی: تهران، دانشگاه تهران، دانشکده اقتصاد.

پست الکترونیکی: mehdinaji@gmail.com

www.SID.ir

مقدمه

یکی از مهم‌ترین وظایف دولت‌ها، برنامه‌ریزی برای افزایش رفاه در همه سطوح جامعه است. این امر از طریق ارائه کالاهای عمومی - که به دلیل ویژگی‌های خاص آن‌ها از سوی بخش خصوصی عرضه نمی‌شوند - حمایت از صنایع کشور با هدف رشد اقتصادی و همچنین بازتوزیع مجدد ثروت از طریق ابزارهای مالیاتی انجام می‌شود. در عین حال به دلیل پایین بودن درآمد سرانه و توزیع نابرابر درآمدهای ملی، از مهم‌ترین اهدافی که دولت‌ها به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه با اجرای طرح‌های رفاهی دنبال می‌کنند، جلوگیری از گسترش فقر و برقراری عدالت اجتماعی است. در این راستا بسیاری از دولت‌ها از یارانه به عنوان ابزار مهم اقتصادی جهت حمایت از اقشار آسیب‌پذیر و کم‌برخوردار جامعه و همچنین حمایت از صنایع تولیدی استفاده می‌کنند. البته همچنان تعریف جامع و مشترکی برای یارانه وجود ندارد. با این حال می‌توان هرگونه پرداخت نقدی یا اعطای امتیاز غیرنقدی از دولت به عواملان اقتصادی و یا چشم‌پوشی دولت از هزینه‌فرصت‌هایش جهت حمایت از عواملان اقتصادی (مردم و بنگاه‌ها) را نوعی یارانه تلقی کرد.

عمده یارانه‌های انرژی در سطح جهان به دسته یارانه‌های قیمتی فراگیر^۱ تعلق دارند. بسیاری از دولت‌ها سعی دارند با سرکوب قیمت انرژی، دسترسی مردم و بنگاه‌ها به انرژی ارزان‌تر را مهیا کنند. به طور خاص حجم یارانه قیمتی انرژی در کشورهای در حال توسعه و صادرکننده نفت، معمولاً بالاتر از سایر کشورهاست. در تصویرهای شماره ۱،

۱. یارانه قیمتی فراگیر به معنای تعیین قیمت یک کالا کمتر از قیمت بازاری و برای تمامی مصرف‌کنندگان است.

۲ و ۳ مطابق گزارش IEA در سال ۲۰۱۸، حجم یارانه قیمتی انرژی در کشورهای مختلف، میزان یارانه انرژی سرانه در هر کشور و همچنین نسبت حجم یارانه انرژی هر کشور به GDP کل نمایش داده شده است.

برای محاسبه یارانه پنهان ناشی از سرکوب قیمت‌ها، می‌توان از روش شکاف قیمتی استفاده کرد. در این روش به صورت زیر عمل می‌شود (IEA, 2019 (فرمول‌های شماره ۱ و ۲):

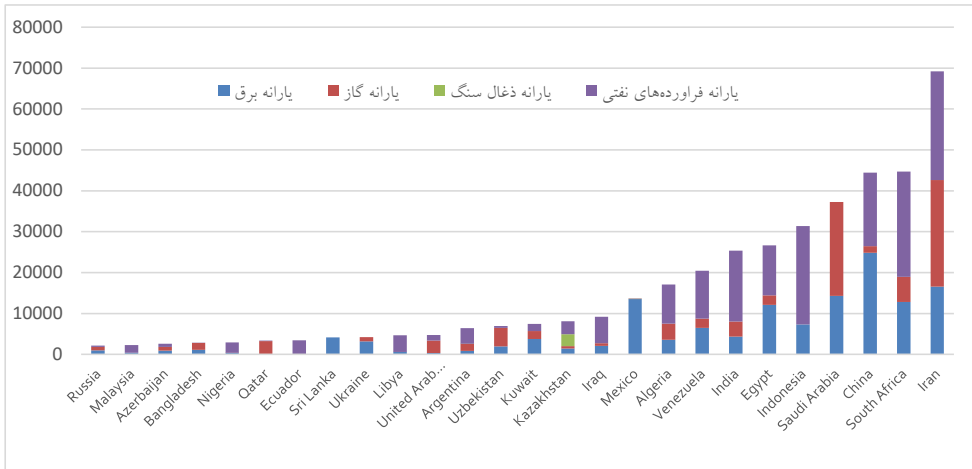
۱.

قیمت مصرف‌کننده - قیمت مرجع = شکاف قیمتی فرآورده

۲.

شکاف قیمت یک واحد فرآورده مصرفی × حجم کل فرآورده مصرفی = حجم یارانه فرآورده

اما قیمت مرجع چیست؟ در واقع مهم‌ترین نکته در محاسبه حجم یارانه، یافتن قیمت واقعی کالا است. با این حال تعداد اندکی از بازارها را می‌توان یافت که به طور کامل واجد ویژگی رقابتی بودن باشند و همواره وجود درجاتی از انحصار این امکان را ایجاد می‌کند که قیمت بازار متفاوت با میزان رقابتی آن باشد. در محاسبه حجم یارانه پنهان مشخص نیست قیمت‌های یارانه‌ای رایج در بازار را باید با چه قیمت مرجعی مقایسه کرد. این امر در مورد فرآورده‌های نفتی مانند بنزین که در قالب انحصار کامل، در دست دولت است، پیچیده‌تر است. با این حال معمولاً می‌توان از میانگین قیمت‌های منطقه‌ای یا جهانی به عنوان هزینه‌فرصت صادرات بنزین به عنوان قیمت مرجع استفاده کرد. در نتیجه با یک ساده‌سازی و در نظر نگرفتن هزینه‌های توزیع و

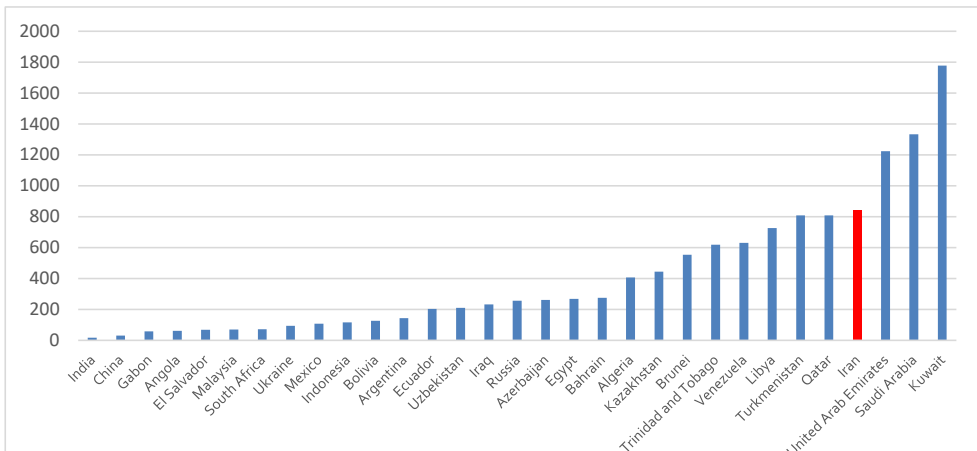

تصویر ۱. حجم یارانه انرژی در دنیا (میلیون دلار)، منبع: پژوهش حاضر (IEA, 2019)

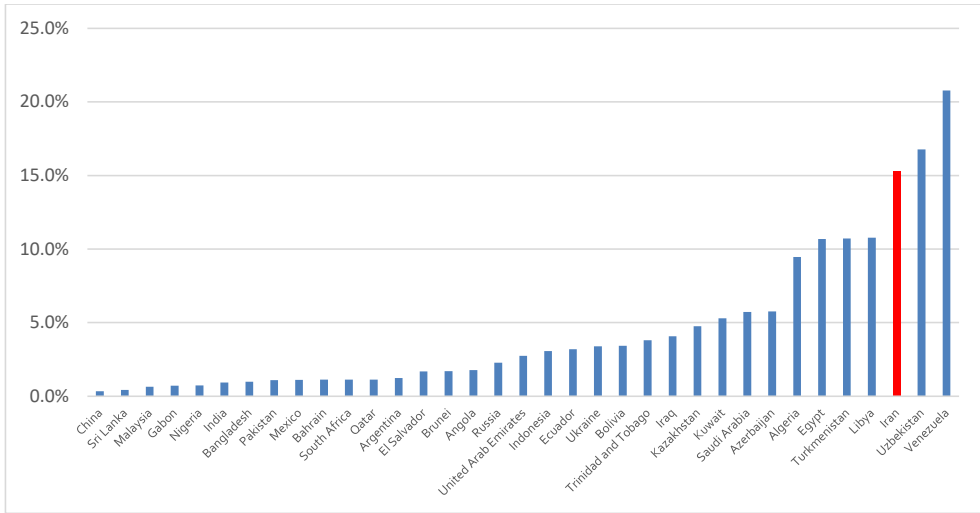
منطق اقتصادی تناقض دارد؛ زیرا قیمت واقعی یک کالا نه هزینه تمام‌شده آن که هزینه فرصت آن است. به همین دلیل برای محاسبه حجم یارانه نیز باید قیمت‌های یارانه‌ای را با هزینه فرصت مقایسه کرد.

محاسبات طرح حاضر، میزان یارانه انرژی را

انتقال، می‌توان قیمت مرجع فرآورده‌های نفت و گاز را برابر با قیمت فوب خلیج فارس در نظر گرفت. برخی مواقع برای پایین نشان دادن میزان یارانه پنهان از قیمت تمام‌شده به عنوان قیمت مرجع استفاده می‌شود، در حالی که این موضوع مطلقاً با

تصویر ۲. یارانه انرژی سرانه (دلار به ازای هر نفر در سال ۲۰۱۸)، منبع: پژوهش حاضر (IEA, 2019)

تصویر ۳. نسبت کل یارانه انرژی به GDP، منبع: پژوهش حاضر (IEA, 2019)

مردم ایران را بالاتر از خط فقر بین‌المللی^۲ نگه دارد. با این حال یارانه‌های انرژی نه تنها این رفاه را برای مردم ایران به ارمغان نیاورده است که پیامدهای منفی بسیاری را نیز دامن‌گیر اقتصاد کشور کرده است و حتی برخلاف هدف اولیه دولت، یعنی برقراری عدالت و حمایت از اقشار آسیب‌پذیر بوده است.

درواقع از تعریف دقیق انواع یارانه می‌توان به چرایی عدم اصابت یارانه به قشر نیازمند و آسیب‌پذیر پی برد. یارانه‌های پنهان انرژی از نوع یارانه غیرمستقیم و همگانی (باز) هستند. اما مطابق تعریف یارانه غیرمستقیم، بهره‌مندی از یارانه به مقدار مصرف بستگی دارد، درواقع هرکسی بیشتر مصرف کند بیشتر از یارانه بهره‌مند می‌شود، این در

مطابق جدول شماره ۱ حدود ۸۵۰ هزار میلیارد تومان برآورد کرده است. در این محاسبات میزان یارانه اعطایی به خوراک نیروگاه‌ها (گاز نیروگاهی و گازوئیل نیروگاهی) در نظر گرفته نشده است. درواقع از آنجایی که محصول این نهاده‌ها، برق است؛ برای جلوگیری از خطای محاسبه یا باید میزان یارانه برق را به تنهایی حساب کرد و یا باید میزان یارانه نهاده‌های نیروگاه را در نظر گرفت، محاسبه هم‌زمان این دو، موجب بیش‌برآوردی حجم یارانه کل خواهد شد.

اما همان‌طور که در تصویرهای شماره ۱، ۲ و ۳ مشاهده می‌شود حجم یارانه انرژی در ایران حدود ۶۹ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۸ بوده که تقریباً معادل ۱۵ درصد GDP کشور برآورد شده است. اگر این حجم از یارانه انرژی در ایران که معادل ۲/۳ دلار در روز به ازای هر نفر ایرانی است به صورت نقدی به مردم پرداخت می‌شد به تنهایی می‌توانست تمام

۲. مطابق گزارش بانک جهانی، خط فقر بین‌المللی حدود ۱/۹ دلار در روز برای هر فرد در نظر گرفته شده است.

جدول ۱. حجم یارانه پنهان در کشور

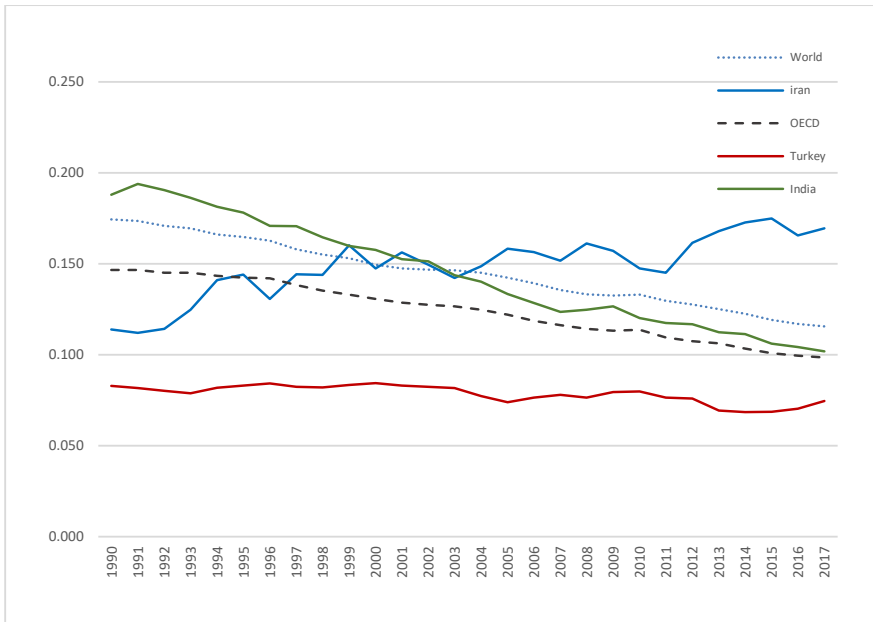
حجم یارانه سالانه - ۵ م.ت	واحد روزانه	متوسط میزان مصرف روزانه	قیمت صادراتی	میانگین قیمت فعلی	حامل انرژی
۱۱۲	میلیون کیلو	۳۰۷	۱۱۰۰	۹۷	خانگی
۱۷۲	وات ساعت	۴۶۰	۱۱۰۰	۷۷	صنعتی
۱۲۶	میلیون متر	۱۶۴	۲۲۰۰	۱۰۳	خانگی
۱۵۱	مکعب	۲۱۰	۲۲۰۰	۲۳۶	صنعت، پتروشیمی، CNG
۱۳۳		۹۰	۵۰۶۰	۱۰۰۰	معمولی
۷		۵۰۳	۵۰۶۰	۱۲۰۰	سوپر
۱۲		۱۶	۲۵۲۰	۱۲۶	خانگی
۱۱	میلیون لیتر		۲۵۲۰	۱۵۰	خانگی
۱۲۶		۷۲/۵	۵۰۶۰	۳۰۰	سه‌میله‌ای
۲		۱/۵	۵۰۶۰	۶۰۰	آزاد
۳		۲/۸	۲۵۲۰	۳۰۰	صنعتی
۱۰		۵/۷	۵۲۸۰	۶۰۰	صنعتی
۸۶۶	مجموع یارانه قیمتی انرژی در یک سال - هزار میلیارد تومان				

منبع: پژوهش حاضر

برای بسیاری از کالاها هستند، امروزه در کشورهای پیشرفته، یارانه‌ها معمولاً به شکل پرداخت‌های مستقیم به تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان اعمال می‌شوند. برخی مطالعات نشان می‌دهد جابه‌جایی سیاستی از یارانه‌های غیرمستقیم به یارانه‌های مستقیم منجر به بهبود رفاه خانوار و عادلانه‌تر شدن توزیع منابع می‌شود (ابریشمی، درودیان و نوری، ۱۳۹۲). در ادامه با تمرکز بر اثرات نامطلوب سرکوب قیمتی و یارانه پنهان انرژی، به ارائه راهکار سیاستی برای تغییر ساختاری برنامه‌های رفاهی دولت و نحوه

حالی است که مصرف دهک‌های پردرآمد جامعه به طور معناداری بیشتر از دهک‌های کم‌درآمد جامعه است و بهره‌مندی آن‌ها از یارانه قیمتی فراگیر، بسیار بیشتر است؛ به عنوان مثال مطابق اطلاعات مرکز آمار، نزدیک به ۴۵ درصد از خانوارهای ایرانی که عموماً از دهک‌های پایین جامعه هستند، اساساً خودرو ندارند و از حجم عظیم یارانه بنزین بهره‌مند نمی‌شوند.

اما برخلاف بسیاری از کشورهای در حال توسعه که همچنان درگیر پرداخت یارانه فراگیر قیمتی

تصویر ۴. نمودار مقایسه شدت انرژی در ایران و جهان، (Koe/\$ 2015p)، منبع: پژوهش حاضر (Enerdata, 2019)

سال‌های دور تاکنون دولت همواره با اتکا به منابع نفت و گاز، قیمت حامل‌های انرژی را پایین نگه داشته تا به زعم خود موجبات رفاه و رشد بیشتر را در جامعه فراهم کند. برخی از پیامدهای منفی این سازوکار عبارت‌اند از:

- اختلال در نظام انگیزشی: سرکوب قیمت یک کالا به طور طبیعی سبب علامت‌دهی اشتباه در ارزشمندی و کمیابی آن کالا می‌شود. زمانی که دولت به سرکوب قیمت انرژی می‌پردازد، مصرف انرژی چه در بخش صنعت و چه برای مصرف‌کننده نهایی افزایش می‌یابد. در واقع سوخت ارزان باعث می‌شود که بنگاه‌ها به جای سرمایه‌گذاری در فناوری‌های پیشرفته در صنایع انرژی‌بر سرمایه‌گذاری کنند و به این طریق

3. energy-intensive

تخصیص منابع در قالب یارانه مستقیم پرداخته خواهد شد.

۱. پیامدهای منفی یارانه‌های قیمتی انرژی

اعطای یارانه قیمتی انرژی به منزله علامت‌دهی جهت مصرف هر چه بیشتر محصولاتی است که اثرات جانبی منفی مانند آلودگی محیط زیست داشته و به زبان رفاه جامعه است. این نکته مهم‌ترین ضرورت اصلاح نظام یارانه‌ها را به ما یادآور می‌شود. به دلیل وجود اثرات جانبی منفی، در یک اقتصاد کارا، اساساً نباید یارانه‌ای برای مصرف حامل‌های انرژی وجود داشته باشد. با این حال برخی سیاست‌گذاران به هر دلیلی که خارج از موضوع این مقاله است تمایل دارند بر خلاف این اصل حرکت کنند؛ بنابراین یارانه انرژی در برخی کشورها وجود دارد. در ایران نیز از

جدول ۲. سود قاچاق سوخت به کشورهای همسایه

کشور	قیمت بنزین (دلار)	قیمت بنزین (تومان)	سود قاچاق بنزین (تومان)	قیمت گازوئیل (دلار)	قیمت گازوئیل (تومان)	سود قاچاق گازوئیل (تومان)
ترکیه	۱/۲۳	۱۳۵۳۰	۱۲۵۳۰	۱/۱۲	۱۲۳۲۰	۱۲۰۲۰
ترکمنستان	۰/۴۳	۴۷۳۰	۳۷۳۰	۰/۳۹	۴۲۹۰	۳۹۹۰
آذربایجان	۰/۴۷	۵۱۷۰	۴۱۷۰	۰/۳۵	۳۸۵۰	۳۵۵۰
پاکستان	۰/۷	۷۷۰۰	۶۷۰۰	۰/۸	۸۸۰۰	۸۵۰۰
عراق	۰/۶۳	۶۹۳۰	۵۹۳۰	۰/۷	۷۷۰۰	۷۴۰۰
افغانستان	۰/۷۵	۸۲۵۰	۷۲۵۰	۰/۷۱	۷۸۱۰	۷۵۱۰
ارمنستان	۱/۱۸	۱۲۹۸۰	۱۱۹۸۰	۱/۰۹	۱۱۹۹۰	۱۱۶۹۰
میانگین	۰/۷۷	۸۴۷۰	۷۴۷۰	۰/۷۴	۸۱۰۹	۷۸۰۹

منبع: پژوهش حاضر

– قاچاق: با توجه آریبیتراژ^۵ قیمت سوخت در ایران و سایر کشورهای همسایه، قاچاق انواع سوخت بسیار پرصرفه است و هرچقدر این اختلاف قیمتی بیشتر شود؛ انگیزه برای قاچاق نیز بیشتر می‌شود. برخلاف تصور سیاست‌گذار، رویکرد امنیتی در مواجهه با این معضل به‌تنهایی جواب‌گو نیست، بلکه باید زمینه و انگیزه قاچاق (اختلاف قیمت سوخت) مورد هدف قرار بگیرد. در **جدول شماره ۲** سود هر لیتر قاچاق سوخت به کشورهای همسایه ارائه شده است.

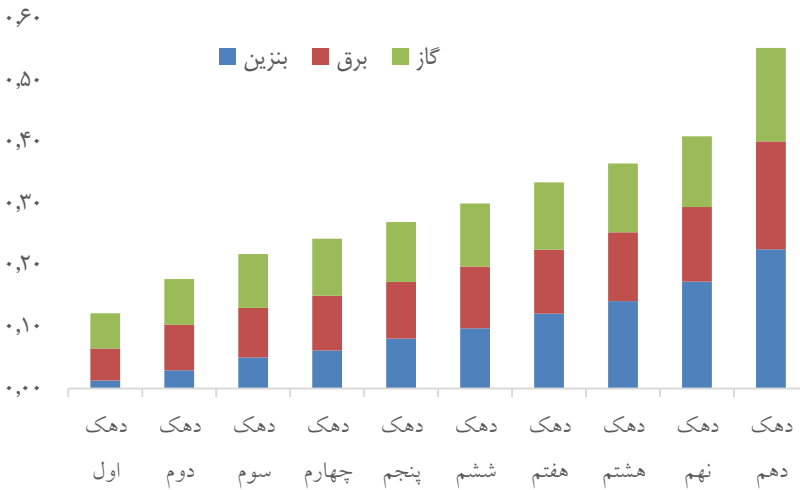
– تهدید بالقوه برای تأمین امن انرژی: تشریح شد که پایین نگه داشتن قیمت انرژی سبب علامت‌دهی غلط به جامعه می‌شود؛ به عنوان مثال با تثبیت قیمت هزار تومانی بنزین، مصرف‌کننده درک درستی از میزان کمیابی بنزین ندارد؛ زیرا دولت با این اقدام خود تضمین کرده است که تمامی تقاضای

مصرف انرژی نیز افزایش می‌یابد. بخش خانگی نیز در میان بخش‌های اقتصادی کشور، از بزرگ‌ترین مصرف‌کنندگان نهایی انرژی است و شدت انرژی آن، روندی صعودی دارد (اکبری، طالبی و جلائی، ۱۳۹۵).

– بهره‌وری پایین انرژی: اختلال در نظام انگیزشی و در نتیجه مصرف بالای انرژی در کنار پایین بودن میزان تولیدات کشور به ازای هر واحد مصرف انرژی، نشان از بهره‌وری پایین انرژی دارد. این مفهوم با استفاده از شاخص شدت انرژی نیز بیان می‌شود. شدت انرژی عبارت از مقدار انرژی مصرفی به ازای یک واحد درآمد ایجادشده در کشور است. همان‌طور که مشاهده می‌شود، در سال‌های اخیر این شاخص برای ایران صعودی و برای عموم کشورهای دنیا نزولی بوده است؛ به این معنا که در حال حاضر بهره‌وری انرژی در ایران نزولی است^۴ (تصویر شماره ۴).

۴. نمونه‌ای از افزایش بهره‌وری در اقتصاد در پیوست سوم ارائه شده است.

5. Arbitrage

تصویر ۵. ضریب اصابت یارانه پنهان، منبع: (دمنه، ناظمی، عبدالله‌زاده و حاجی‌ها، ۱۳۹۷)

جواب‌گوی مصرف نخواهد بود و سرعت افزایش مصرف قطعاً بیشتر از سرعت احداث پالایشگاه‌ها خواهد بود (پیله‌فروش، عبداللهی و صادقی، ۱۳۹۷)

- افزایش نابرابری: یارانه‌های قیمتی انرژی به دلیل ماهیت خود، نه تنها به مقصود اولیه دولت، یعنی کمک به اقشار آسیب‌پذیر و کاهش نابرابری منتهی نمی‌شوند، بلکه سبب افزایش نابرابری نیز می‌شوند. مشخصاً افرادی که درآمد بیشتری دارند نسبت به افراد کم‌درآمد جامعه، مصرف بیشتری دارند و زمانی که قیمت یک کالا برای عموم جامعه پایین نگه داشته شود، طبیعتاً افراد پردرآمد از یارانه بیشتری بهره‌مند می‌شوند. علاوه بر این، با ارزش‌گذاری پایین منابع انرژی کشور، حجم قابل توجهی از منابع نسل‌های آینده را به روشی ناعادلانه در نسل فعلی مصرف کرده‌ایم. در تصویر شماره ۵ ضریب اصابت یارانه پنهان برای برق، گاز و بنزین نمایش داده شده است. این توزیع ناعادلانه به ضرر خانوارهای روستایی نیز

جامعه را در قیمت هزار تومان تأمین می‌کند. اما با توجه به تورم مزمن در کشور و افزایش قیمت سایر کالاها و خدمات، مصرف بنزین به عنوان یک کالای ارزان روزبه‌روز بیشتر خواهد شد تا جایی که تأمین آن توسط دولت با مشکل جدی مواجه خواهد شد. این فرایند خصوصاً در شرایط تحریم، کشور را با مخاطره‌های جدی سیاسی - اجتماعی مواجه می‌کند (مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری، ۱۳۹۷).

طبق اطلاعات منتشرشده توسط شرکت ملی پالایش و پخش ایران مصرف میانگین بنزین در شش ماه اول سال ۱۳۹۷ حدود ۸۸ میلیون لیتر در روز است. هرچند با اتمام فاز ۱ و ۲ پالایشگاه ستاره خلیج فارس، میانگین تولید شش‌ماهه ۱۳۹۷ در حدود ۸۸ میلیون لیتر در روز بوده است. با سرعت ۱۰ درصدی افزایش مصرف بنزین، حتی با اتمام فاز سوم پالایشگاه ستاره خلیج فارس، تولید داخل

جدول ۳. سهم هر دهک از مجموع کل یارانه انرژی برای هر حامل

دهک	برق	گاز	بنزین	LPG	نفت سفید	گازوئیل
۱	۶/۶۲	۴/۷۶	۲/۳۴	۲۳/۷۴	۱۳/۹۷	۴/۳۲
۲	۷/۷۹	۷/۵۶	۴/۲۴	۱۶/۳۰	۱۵/۹۱	۲/۳۶
۳	۸/۴۲	۸/۴۹	۵/۹۰	۱۳/۵۸	۱۴/۵۰	۲/۸۴
۴	۹/۲۳	۹/۶۷	۷/۲۲	۱۰/۳۴	۱۳/۷۴	۴/۹۶
۵	۸/۹۹	۱۰/۲۹	۸/۶۲	۸/۶۵	۱۲/۶۵	۷/۲۹
۶	۹/۸۳	۱۰/۲۳	۱۰/۰۰	۷/۲۸	۹/۴۷	۸/۱۴
۷	۱۰/۴۱	۱۱/۳۹	۱۲/۱۴	۶/۲۴	۵/۴۴	۸/۷۸
۸	۱۱/۳۰	۱۱/۱۰	۱۴/۱۰	۶/۱۴	۶/۱۷	۱۸/۲۱
۹	۱۱/۸۸	۱۲/۱۳	۱۵/۸۰	۴/۴۷	۵/۱۰	۱۲/۱۷
۱۰	۱۵/۵۴	۱۴/۳۷	۱۹/۶۴	۳/۲۶	۲/۰۵	۳۱/۰۳
مجموع کل یارانه - هزار میلیارد تومان در سال	۲۸۴	۲۷۶	۱۴۱	۱۲	۱۱	۱۲۸

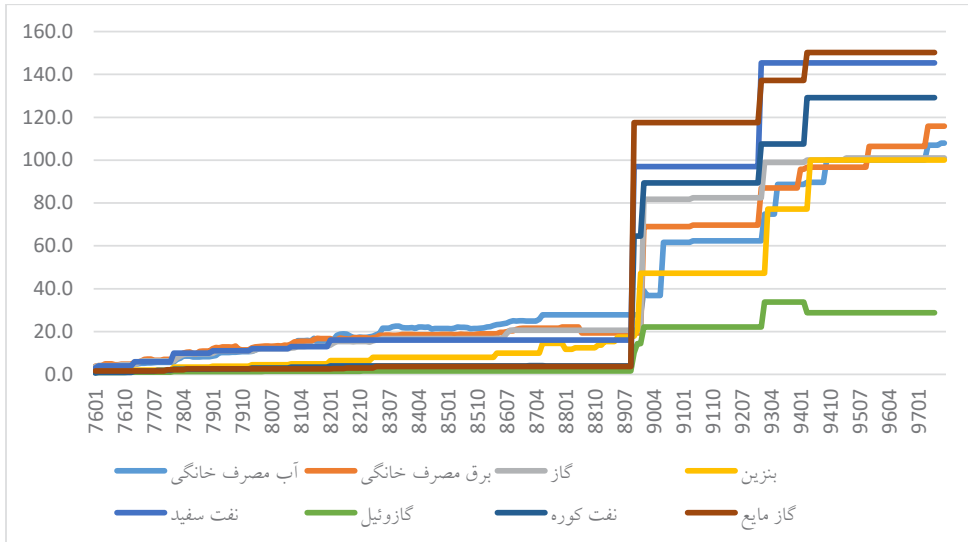
منبع: پژوهش حاضر (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۶)

نیست. همچنین مصرف بیشتر سوخت‌های فسیلی منجر به مشکلات ترافیکی و زمینه‌ساز افزایش تصادفات جاده‌ای نیز می‌شود.

- اثرات منفی یارانه قیمتی انرژی بر بودجه دولت: وقتی که دولت یارانه می‌دهد چه به شکل مستقیم و چه به شکل غیرمستقیم (مانند بنزین که دولت می‌تواند آن را با قیمت بالاتر بفروشد)، عملاً منابعی که می‌توانسته در اختیار داشته باشد را از دست می‌دهد و به نوعی باعث فشار روی بودجه می‌شود که به نوبه خود سبب می‌شود دولت منابع کمتری برای مصرف در کالاهای عمومی، آموزش، بهداشت و سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها و تکنولوژی‌های جدید داشته باشد و از همه مهم‌تر در صورت وجود کسری بودجه (مانند شرایط سال ۱۳۹۸) که دولت با تنگنای مالی مواجه بود در صورت عدم توان تأمین

هست. در واقع خانوارهای شهری (به دلیل سبک زندگی) بیشتر از خانوارهای روستایی انرژی مصرف می‌کنند و در نتیجه از مقدار بیشتر یارانه نیز بهره‌مند می‌شوند. نهایتاً می‌توان میزان مصرف انرژی برحسب دهک‌ها را مطابق جدول شماره ۳ نمایش داد که به دلیل وابستگی یارانه قیمتی به میزان مصرف، در واقع میزان یارانه تعلق گرفته به هر دهک را نشان می‌دهد:

- اثرات جانبی منفی (مشکلات محیط‌زیستی و ترافیک): آلودگی هوا از تبعات مصرف نهاده‌های انرژی فسیلی است. شاید مسائل زیست‌محیطی، بیست سال پیش مشکلات فانتزی و مختص به کشورهای با درآمد بالا شمرده می‌شد، منتها امروزه کمتر کسی است که اثرات این مشکلات را در زندگی روزمره‌اش تجربه نکرده باشد. آمار بیماری و مرگ‌ومیرهای ناشی از آلودگی هوا نیز قابل انکار

تصویر ۶. نمودار شاخص اسمی قیمت حامل‌های انرژی در ایران، منبع: پژوهش حاضر

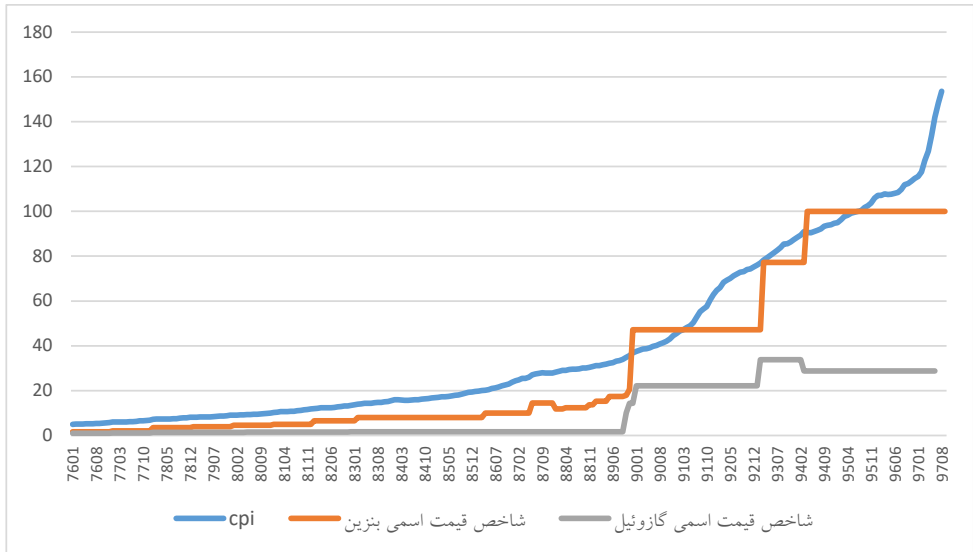
هزینه‌های سیاسی - اجتماعی اصلاح که ناشی از ناگزیر بودن افزایش دفعی قیمت بوده، همواره پابرجا باقی مانده است. مطابق تصویر شماره ۶، قیمت‌ها به صورت پلکانی و جهش یافته حرکت کرده‌اند. این در حالی است که شاخص قیمت مصرف‌کننده در تمام طول این دوران دائماً در حال افزایش بوده است و قیمت انرژی نیز می‌بایست حداقل به طور متناسب با این شاخص تعدیل می‌شد. به عنوان مثال شاخص قیمت اسمی بنزین و گازوئیل در قیاس با شاخص قیمت مصرف‌کننده در تصویر شماره ۷ نمایش داده شده است.

درواقع قیمت حقیقی انرژی به علت وجود تورم در کشور، جز در مواقعی که به صورت دستوری افزایش یافته، در حال کاهش بوده است. در ادامه شاخص قیمت حقیقی انرژی در کشور ارائه شده است (تصویر شماره ۸).

آن از محل درآمدها، احتمالاً به نحوی مجبور به استقراض مستقیم یا غیرمستقیم از بانک مرکزی شده که اثرات تورمی بالایی برای کشور دارد.

۲. تصویر سازوکار فعلی

ریشه اصلی تمامی مشکلات یارانه‌های قیمتی، به سرکوب قیمت‌ها و برهم زدن قیمت‌های نسبی واقعی در طول سالین مختلف برمی‌گردد. به طور مشخص معمولاً دولت قیمت انواع انرژی را برای یک مدت طولانی ثابت نگه داشته و بعد از کاهش شدید قیمت نسبی انرژی و بروز پیامدهای منفی، مجبور به اصلاح قیمت‌ها شده، اما چون هیچ‌گاه این اصلاح به صورت اصولی و مبتنی بر قیمت‌های بازاری شناور انجام نشده است، قیمت‌های جدید نیز بعد از گذشت مدت‌زمانی به قیمت یارانه‌ای تبدیل شده‌اند و این چرخه تکرار شده، در حالی که

تصویر ۷. مقایسه قیمت بنزین و گازوئیل با شاخص قیمت مصرف‌کننده، منبع: پژوهش حاضر

اینکه اعطای یارانه به مصرف‌کننده کالایی که اثرات جانبی منفی مانند آلودگی محیط‌زیست دارد، هیچ توجیه اقتصادی را دنبال نمی‌کند. از سوی دیگر اگر فرض بگیریم که سیاست‌گذار به هر دلیلی (اجتماعی - سیاسی) در پی اعطای یارانه انرژی باشد، یارانه قیمتی فراگیر انتخاب خوبی نیست؛ زیرا ضمن ایجاد انحراف در قیمت‌های نسبی و سرکوب قیمتی انرژی، اولاً تخصیص بهینه منابع در اقتصاد را شدیداً مختل می‌کند و ثانیاً به سبب وابستگی برخورداری از یارانه به میزان مصرف، شکاف رفاهی بین دهک‌های پردرآمد و کم‌درآمد را عمیق می‌کند.

از سوی دیگر توجه به این نکته که در کشورهای صاحب منابع طبیعی مانند ایران، ثروت‌های طبیعی مانند نفت و گاز متعلق به عموم مردم است،

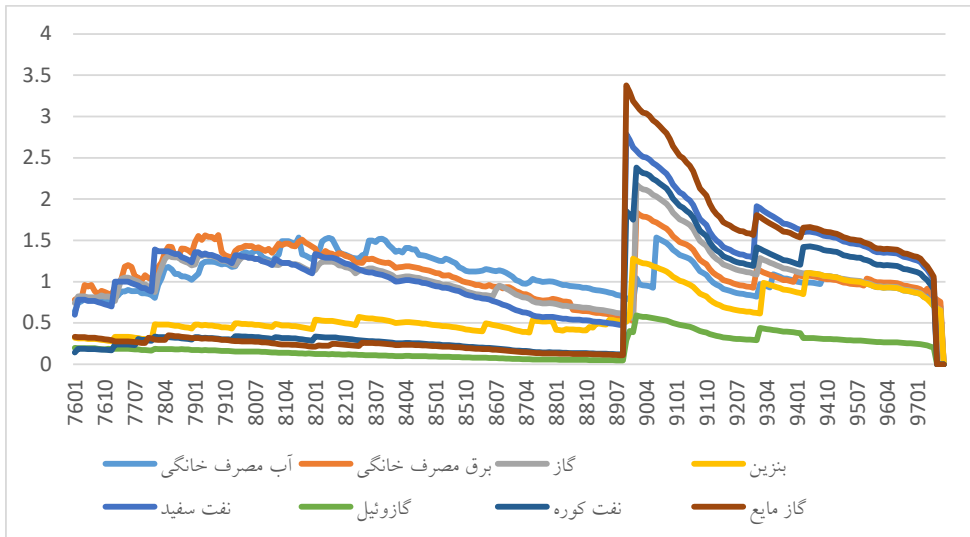
۶. از قضا برای چنین کالایی دولت باید مالیات بر مصرف اعمال کند نه یارانه.

اما به طور دقیق‌تر باید گفت قیمت نسبی حامل‌های انرژی با اتکا به منابع نفتی از سه جهت سرکوب شده است: سرکوب قیمت حامل‌های انرژی نسبت به قیمت سایر کالا و خدمات؛ سرکوب قیمت‌های داخلی انرژی نسبت به قیمت‌های جهانی انرژی؛ سرکوب قیمت یک حامل نسبت به حامل دیگر.

مورد اول با توجه به تصاویری که تاکنون نمایش داده شد به وضوح قابل فهم است. جدول شماره ۴ مثال خاص قیمت‌های نسبی بنزین و گازوئیل برای درک دو مورد بعدی است.

۳. تصویر سازوکار مطلوب

تاکنون و با تشریح پیامدهای منفی یارانه قیمتی انرژی، این نتیجه حاصل شد که سازوکار فعلی، سازوکار بهینه‌ای نیست و عواقب منفی متعددی را بر ساختار اقتصاد جامعه تحمیل می‌کند. ضمن

تصویر ۸. شاخص قیمت‌های حقیقی حامل‌های انرژی، منبع: پژوهش حاضر

موقعیت مطالبه‌گری و بازخواست دولت دور شده‌اند و سیکل معیوبی شکل گرفته که دولت بدون الزام به پاسخ‌گویی به مردم، سیاست‌های خود را به پشتوانه درآمدهای نفتی به پیش می‌برد. از پیامدهای منفی مدیریت نامناسب منابع نفتی، موارد متعدد دیگری نیز ذیل بحث نفرین منابع وجود دارد که تشریح آن‌ها در موضوع این مقاله نمی‌گنجد.

همه این موارد طراحان و کارشناسان اقتصادی را به این وامی‌داری دارد که طراحی جایگزین برای سازوکار فعلی ارائه دهند که هم رفاه مردم را بهبود بخشد و خواسته‌های سیاست‌گذار را برآورده کند و هم پیامدهای منفی فعلی را تا حد خوبی کاهش دهد. در ادامه ضمن تشریح ویژگی‌های مطلوب بازار انرژی، مدل پیشنهادی این مقاله نیز ارائه می‌شود.

ضروری است؛ زیرا در شرایط فعلی مردم به طور مستقیم و برابر از این ثروت‌ها بهره‌مند نمی‌شوند، بلکه شیوه استفاده از منابع حاصله توسط دولت برنامه‌ریزی و اجرا می‌شود. همین امر سبب ایجاد ناکارایی در تخصیص این منابع می‌شود. در واقع به صورت تاریخی، تسلط دولت به رانت عظیم نفتی و در نتیجه قدرت توزیع آن در اقتصاد سبب برهم خوردن رابطه دولت و مردم شده است. در یک اقتصاد کارا دولت موظف به ارائه کالای عمومی است که از مصادیق شکست بازار است و مردم نیز موظف به پرداخت مالیات به دولت هستند و از این طریق مردم در نقش مطالبه‌گر و دولت در موقعیت پاسخ‌گویی قرار دارد. این فرایند پیش‌نیازهای توسعه را در یک کشور فراهم می‌کند. اما در اقتصاد ایران، دولت در نقش توزیع‌کننده رانت و اعطای قدرت به مردم و یا گروه‌های خاص قرار گرفته و مردم به دلیل دریافت رانت نفتی خود از دست دولت، از

جدول ۴. مقایسه قیمت نسبی بنزین و گازوئیل

نسبت قیمت داخلی به قیمت فوب	قیمت فوب خلیج فارس	قیمت داخلی	
۱ به ۶	۶۰۰۰	۱۰۰۰	بنزین
۱ به ۲۰	۶۰۰۰	۳۰۰	گازوئیل
	۱	۳/۳	قیمت نسبی بنزین به گازوئیل

منبع: پژوهش حاضر

۴. ویژگی‌های بازار مطلوب انرژی

توصیه اصلی، حذف یارانه‌های قیمتی فراگیر و گذار به یک اقتصاد رقابتی است که بر مبنای قیمت‌گذاری غیردولتی و غیرسیاسی شکل گرفته است که در آن، در صورت لزوم، نهادهای تنظیم‌گر نقش جدی بازی می‌کنند. البته در هر اقتصادی شکست بازار وجود دارد، مثلاً بنگاه‌هایی موقعیت انحصاری در یک صنعت دارند یا با یکدیگر تباری کرده‌اند یا موقعیت عدم تقارن اطلاعات وجود دارد. در چنین شرایطی، وظیفه دولت وضع قوانین، قاعده‌گذاری و نظارت جدی بر عملکرد بازار است. همچنین، ممکن است شکست بازاری وجود نداشته باشد، ولی توزیع درآمد / ثروت حاصله از عملکرد بازار آزاد از نظر اجتماع مطلوب نباشد. در اینجا، وظیفه دولت، در پیش گرفتن سیاست‌های بازتوزیعی مدنظر اجتماع است تا نابرابری را کاهش دهد. در هر دوی این موقعیت‌ها، معمولاً یارانه‌های هدفمند مثل کوپن غذا، یارانه مسکن افراد کم‌درآمد، توانمندسازی گروه‌های آسیب‌پذیر، معافیت‌های مالیاتی یا پرداخت‌های نقدی به گروه‌های مشخص در پیش گرفته می‌شود. با این حال چه به دلیل شکست بازار و چه به دلیل ترجیحات بازتوزیعی، دخالت قیمتی دولت در بازارها در اقتصادهای مدرن به شدت محدود شده است و سیاست‌های حمایتی به

صورت مستقل و بدون دستکاری قیمت‌های نسبی در اقتصاد دنبال می‌شوند. به صورت خاص در حوزه یارانه‌های انرژی، نکات زیر مختصات یک تصویر مطلوب را ارائه می‌دهند:

- اعطای یارانه عادلانه و متناسب با نیاز واقعی جامعه، به گونه‌ای که انگیزه‌دهنده برای بهبود رفتار اقتصادی باشد؛ به صورت کلی در نقطه مطلوب اگر قرار باشد یارانه‌ای به افراد جامعه تعلق گیرد، باید به صورت هدفمند به اقشار آسیب‌پذیر اعطا شود. همچنین اگر یارانه‌ای به صنعت داده می‌شود به نحوی باشد که رفتار اقتصادی را بهبود دهد؛ به این معنی که اعطای یارانه مشروط به رعایت استانداردهایی باشد که سبب افزایش بهره‌وری تولید و مصرف شود، این یارانه‌ها عمدتاً کاهنده بوده و در یک افق زمانی معین حذف خواهند شد.

- سهم برابر از منابع ملی: نفت و گاز و سایر منابع طبیعی، ثروت‌هایی متعلق به تمام مردم ایران هستند و توزیع آن‌ها باید به صورت کاملاً برابر انجام پذیرد. در این تخصیص باید به سهم نسل‌های آتی نیز توجه داشت.

- احترام به حق انتخاب مردم: در شرایط فعلی دولت برای مثال تصمیم می‌گیرد که به بنزین یارانه بدهد (حتی اگر نیمی از جامعه بنزین مصرف

باشد، با اعمال مالیات بیشتر بر مصرف بنزین، مردم به مصرف CNG تشویق خواهند شد.

۵. طرح پیشنهادی

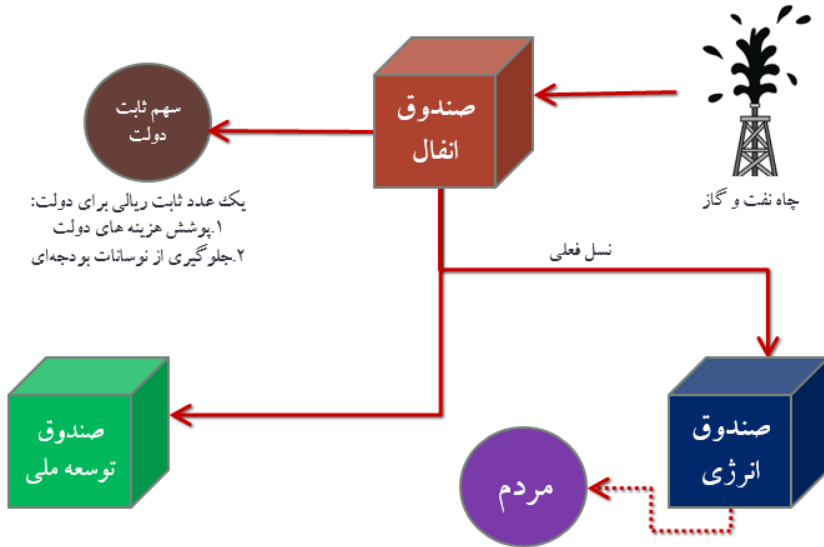
قبل از تشریح مدل پیشنهادی بهتر است نگاهی گذرا به وضعیت فعلی استخراج منابع نفتی تا مصرف فرآورده‌ها توسط مصرف‌کننده نهایی داشته باشیم. هم‌اکنون منابع نفت و گاز استخراج شده و سهم نسل حاضر به پالایشگاه‌ها داده می‌شود تا فرآورده تولید کنند. نفت به قیمت ۹۵ درصد فوب به پالایشگاه اعطا شده و فرآورده به قیمت فوب خلیج فارس از پالایشگاه خریداری می‌شود. در مرحله بعد فرآورده به شرکت ملی پالایش و پخش منتقل شده و در همین نقطه یارانه پنهان اعمال می‌شود؛ به این معنا که خروجی شرکت پالایش و پخش نه قیمت فوب که قیمت‌های یارانه‌ای است. نهایتاً پالایش و پخش نیز فرآورده را از طریق توزیع‌کنندگان خرد به مردم و صنعت به قیمت یارانه‌ای می‌فروشد و دقیقاً در همین نقطه است که بستر قاچاق شکل می‌گیرد؛ بنابراین با اعمال قیمت‌های یارانه‌ای هم تخصیص بهینه منابع در کشور منحرف می‌شود و هم به دلیل اختلاف قیمت سوخت در داخل و خارج از کشور، قاچاق‌های بزرگ رخ می‌دهد.

برای اصلاح این فرایند ناکارآمد، پیشنهاد می‌شود سازوکار عمل از سر چاه نفت تغییر کند. برای این کار پیشنهاد می‌شود صندوقی به نام صندوق انفال تدارک دیده شود که حواله تمام نفت و گاز استخراجی در این صندوق قرار بگیرد. در ادامه سهم مردم از حواله‌ها جدا شده و به آن‌ها داده شود. به عبارتی پس از استخراج نفت و گاز باید سهم نسل آتی، نسل فعلی و همچنین دولت جدا شده و برای هر کدام سیاستی مستقل در پیش گرفت. سهم دولت برای جبران هزینه‌های دولت

نکنند! ولی به کالای دیگری یارانه ندهد. در شرایط مطلوب وضعیت به گونه‌ای است که تک‌تک افراد حق انتخاب دارند و می‌توانند یارانه دریافتی خود را در کالا و خدمات مورد نظر خود با کیفیت‌های متفاوت هزینه کنند. ضمن اینکه در خصوص منابع نفتی، اساساً یارانه‌ای به مردم تعلق نمی‌گیرد و تنها کافی است سهم مردم از منابع نفتی در اختیار ایشان قرار بگیرد تا به دلخواه مصرف یا سرمایه‌گذاری کنند.

- واگذاری تخصیص حامل‌ها به بازار غیرمتمرکز انرژی: توقع وجود یک بازار رقابت کامل در عمل غیرواقع‌بینانه است؛ با این حال هرچه تعداد عرضه‌کنندگان و تقاضاکنندگان بیشتر باشد وضعیت به بازار رقابت کامل که حداکثر مازاد رفاه را برای جامعه به ارمغان می‌آورد، نزدیک‌تر خواهد شد. برای این کار لازم است دولت از قیمت‌گذاری و دخالت در تخصیص انرژی کنار رفته و تنها به نقش تنظیم‌گری و قاعده‌گذاری خود بپردازد. در این شرایط بخش خصوصی مستقل و متکثر به تولید و توزیع حامل‌های انرژی پرداخته و قیمت انرژی که از تعامل عرضه و تقاضا در بورس انرژی حاصل می‌شود، علامت‌های واقعی از کمیابی و ارزشمندی انرژی را به جامعه منتقل می‌کند. قیمت‌هایی که اولاً در طول زمان کاملاً شناور است و ثانیاً در مناطق جغرافیایی مختلف به علت هزینه متفاوت حمل‌ونقل، کاملاً متفاوت است.

- اخذ عوارض و مالیات از مصرف انرژی: در نقطه مطلوب به دلیل وجود اثرات جانبی منفی مصرف انرژی (مانند آلودگی محیط زیست) دولت موظف است از مصرف‌کننده‌های انرژی مالیات و عوارض اخذ کند. از سوی دیگر ابزار مالیاتی به دولت کمک می‌کند که سیاست‌های خود را پیگیری کند؛ به عنوان مثال اگر مصرف گاز CNG به مصرف بنزین ارجحیت داشته

تصویر ۹. وضعیت پیشنهادی تقسیم منابع نفتی

طریق بورس انرژی و به قیمت واقعی به شبکه توزیع مردم می‌رسانند. تمام این مبادلات به صورت کاملاً شفاف انجام خواهد شد. این کار باعث می‌شود که قیمت‌ها کاملاً واقعی و برآمده از دل بازار شکل بگیرد.

۶. طرح پیشنهادی دوران گذار (انرژی)

اما به علت مشکلات اقتصادی سیاسی (هم مشکلات قانونی و هم مشکلات ناشی از ایجاد حق کردن برای مردم در نبود یک سیستم مالیاتی کارا که درآمد دولت را تأمین کند) و همچنین لزوم افزایش تدریجی قیمت‌های انرژی (جهت فرصت دادن به مردم و بنگاه‌ها برای تطبیق خود با شرایط جدید)، این طرح را می‌توان در یک مقیاس جزئی‌تر و عملی‌تر به صورت کوتاه‌مدت و به گونه‌ای متفاوت اجرا کرد. بدین صورت که یک سازوکار معین برای افزایش قیمت انواع انرژی (طبیعتاً می‌تواند برای هر کدام از حامل‌های انرژی متفاوت باشد) تعیین شود و

(دولت موظف به ارائه کالای عمومی در جامعه است) در نبود یک سیستم مالیاتی قوی، ضرورت دارد که البته برای جلوگیری از نوسانات در بودجه، این سهم باید به صورت یک مقدار ثابت ریالی باشد. سهم نسل آتی باید به صندوق توسعه ملی منتقل و برای نسل‌های آینده سرمایه‌گذاری شود. سهم نسل فعلی نیز باید در اختیار صندوق انرژی قرار بگیرد. صندوق انرژی موظف است سازوکارها را به گونه‌ای طراحی کند که اولاً قیمت‌های یارانه‌ای به مرور زمان حذف شوند و ثانیاً سهم مردم به صورت سهمیه ماهانه نفت به آن‌ها منتقل یا برای آن‌ها سرمایه‌گذاری شود (تصویر شماره ۹).

در این حالت مردم و یا صندوق انرژی که از طرف مردم مالک سهم نسل فعلی از منابع نفت و گاز است، نفت را به قیمت واقعی از طریق بورس انرژی به پالایشگاه‌ها (و یا دیگر خریداران) می‌فروشند. پالایشگاه‌ها نیز فرآورده‌ها را از طریق بورس انرژی به پخش‌های خصوصی و آن‌ها نیز نهایتاً فرآورده را از

داشت. هم‌زمان سبدی از انرژی مورد استفاده خانوار به عنوان سبد انرژی منصفانه و معیار برای تمام افراد جامعه طراحی می‌شود؛ به عنوان مثال در این سبد X لیتر بنزین، ۷ کیلووات ساعت برق و غیره به عنوان سهمیه ماهانه انرژی هر فرد وجود دارد. فرض کنید هزینه این سبد به قیمت‌های فعلی (قبل از هر گونه افزایش قیمتی) حدود ۷۰ هزار تومان و به قیمت‌های جدید در ماه اول حدود ۹۰ هزار تومان باشد. در این صورت دولت مبلغ ۷۰ هزار تومان را به عنوان شارژ ماهانه انرژی از فرد دریافت کرده و ۹۰ هزار تومان اعتبار خرید انرژی برای فرد ایجاد می‌کند. این فرایند سبب می‌شود در جریان افزایش قیمت‌ها، سبد معین انرژی برای فرد همواره قابل خریدن باشد. اعتبار مذکور در قالب هزار واحد پول مجازی به فرد تعلق می‌گیرد. در این شرایط افرادی که مصرف ماهانه انرژی‌شان از سبد معیار کمتر است، بخشی از سهمیه خود را (پول مجازی) در بازار تبادل سهمیه به فروش می‌رسانند و نظام بازتوزیع غیرمتمرکز شکل خواهد گرفت.

طرح‌های مبتنی بر اعطای سهمیه قابل مبادله به افراد از نظر منتفع شدن مردم از عواید حاصل از افزایش قیمت انرژی، مطلوب‌تر از سایر مدل‌ها هستند؛ زیرا مردم علاوه بر دریافت عایدی از دولت از محل افزایش قیمت حامل‌ها، در درون جامعه نیز به مبادله سهمیه پرداخته و عایدی کسب می‌کنند. درواقع به ازای میزان برابری از عایدی ایجادشده حاصل از افزایش قیمت انرژی در روش‌های مختلف، طرح‌های سهمیه به افراد، بازتوزیع بزرگ‌تری به گروه‌های کم‌مصرف جامعه خواهند داشت. در **جدول شماره ۵** مثال بنزین، گویای این مسئله است.

قیمت‌ها به تدریج شروع به افزایش کنند؛ تا جایی که به قیمت هدف برسد. از سوی دیگر یک سهمیه قابل مبادله انرژی به افراد اعطا شود تا با شوک افزایش هزینه مواجه نشوند. مبنای اعطای این سهمیه، جهات مختلفی دارد:

۱. ریشه فراورده‌ها در ایران، همان منابع طبیعی است که متعلق به عموم مردم است؛
۲. لزوم وارد نشدن شوک هزینه‌ای به مردم؛
۳. خواست سیاست‌گذار برای دسترسی ارزان مردم به انرژی.

درواقع چکیده طرح عبارت از اعطای یک سهمیه قابل مبادله انرژی به تمام افراد در داخل کشور است. روشی که برای این کار در نظر گرفته شده است اعطای سهمیه انرژی به افراد در قالب یک پول مجازی و بر اساس هزینه‌های یک سبد معین انرژی است. این سبد انرژی معین بر اساس مصرف فعلی خانوار و همچنین با توجه به حداکثر ظرفیت تولید حامل‌های انرژی در کشور طراحی می‌شود. مهم‌ترین مزیت طرح سهمیه به افراد، وجود یک نظام بازتوزیع غیرمتمرکز عواید حاصل از افزایش قیمت انرژی در جامعه است؛ زیرا ضمن وجود سهمیه یکسان انرژی برای افراد، به دلیل یکسان نبودن مصرف افراد، بازار تبادل انرژی شکل خواهد گرفت و از آنجایی که عمدتاً دهک‌های پردرآمد مصرف‌کننده بزرگ‌تر حامل‌های انرژی هستند، این بازتوزیع عواید از دهک‌های ثروتمند به سمت دهک‌های فقیر است.

در این طرح قیمت حامل‌هایی مانند گازوئیل و نفت کوره که در سبد مصرفی خانوار حضور ندارند، طبق یک سازوکار معین و تدریجی افزایش می‌یابد. از سوی دیگر حامل‌های انرژی مورد استفاده خانوار نیز با سازوکاری معین و شفاف افزایش قیمت خواهند

جدول ۵. مقایسه طرح سهمیه به افراد با طرح‌های دیگر، مثال بنزین

روش	میزان عرضه سهمیه با قیمت ۱۰۰۰ تومان	میزان عرضه آزاد با قیمت ۳۰۰۰ تومان	قیمت متوسط از دید دولت - تومان	عایدی دولت - ماهانه	عایدی حاصل از بازتوزیع غیرمتمرکز درون جامعه
افزایش قیمت ساده	۰	۹۰ میلیون لیتر	۱۷۰۰	۱۹۰۰ م.م.ت	ندارد
سهمیه به خودرو	۶۰ میلیون لیتر	۳۰ میلیون لیتر	۱۷۰۰	۱۹۰۰ م.م.ت	ندارد
سهمیه به فرد	۶۰ میلیون لیتر	۳۰ میلیون لیتر	۱۷۰۰	۱۹۰۰ م.م.ت	دارد

۷. الزامات اجرای طرح در دوران گذار

- تغییرات تدریجی و اقتضایی قیمت: جهت تطبیق رفتار بنگاه و خانوار با شرایط جدید، افزایش قیمت‌ها باید تدریجی بوده و از اعمال هرگونه شوک هزینه‌ای پرهیز کرد. از سوی دیگر تدریجی بودن اجرای طرح سبب می‌شود با بازخورد گرفتن از شرایط جامعه، ایرادات و جوانب مختلف اجرای طرح در هر لحظه به‌درستی فهم و برای گام بعدی اصلاح شود (Feltenstein, 2017).

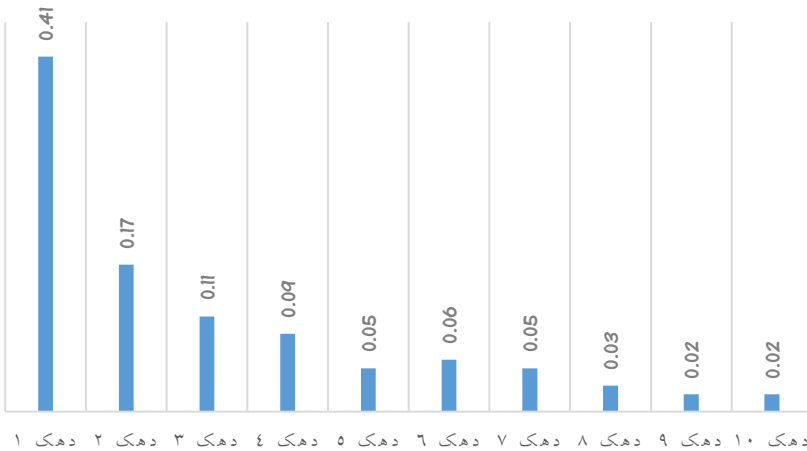
- اقناع‌سازی عمومی: مردم از ایده‌های خشک اقتصادی مانند اصلاح یارانه‌های سوختی الهام نمی‌گیرند؛ بنابراین نباید اصلاحات را به عنوان هدف مطرح کرد. مردم سیاست‌هایی را می‌خواهند که زندگی‌شان را به طور ملموس تغییر و بهبود دهد؛ بنابراین اصلاحات باید وسیله‌ای باشد که منجر به پیشرفت‌های اقتصادی و اجتماعی واقعی شود. این پیشرفت‌ها باید به‌وضوح در برنامه اصلاحات تشریح و طی گفت‌وگوهای برنامه‌ریزی شده برای مردم بیان شوند. نهایتاً این مردم هستند که از نتایج طرح منتفع خواهند شد؛ پس در صورت اطلاع کامل و شفاف قطعاً همراه و همدل خواهند بود. نخبگان حوزه‌های مختلف نیز باید به عنوان بدنه کارشناسی جامعه در پیشبرد طرح و رفع نواقص آن مشارکت

داده شوند، هرچقدر همراهی نخبگان بیشتر باشد اولاً غنای طرح بیشتر است و ثانیاً مردم با اطمینان بیشتری همراهی خواهند کرد.

- تیم اجرایی: وجود یک تیم قوی و متخصص اجرایی با اختیارات کامل و مسئولیت‌های روشن ضروری به نظر می‌رسد تا در مقاطع لازم و در فازهای مختلف اجرایی با انعطاف در تصمیم‌گیری خود، بدون اتلاف زمان و گیر افتادن در دام بوروکراسی، طرح را پیش ببرد. ضروری است تمامی اتفاقات در دوران گذار توسط تیم اجرایی رصد و از آن‌ها درس‌آموزی شود؛ به گونه‌ای که زیان‌های اجتماعی با بازخورد گرفتن از عکس‌العمل مردم به حداقل برسد.

- در بلندمدت قیمت‌ها به قیمت‌های واقعی برسند: به این معنی که ویژگی‌های زیر به واسطه شکل‌گیری بازار رقابتی مانند بازار سایر کالا و خدمات همواره وجود داشته باشد:

الف) قیمت‌ها در طول زمان شناور باشند و تثبیت قیمتی وجود نداشته باشد تا کارکرد سیگنال‌دهی قیمت‌ها از همان ابتدا در جامعه اصلاح شود؛ ب) قیمت‌ها در مناطق جغرافیایی مختلف، با توجه به هزینه‌های متفاوت (مثلاً هزینه حمل‌ونقل و غیره)

تصویر ۱۰. درصد پوشش مستمری و کمیته امداد در دهک‌های مختلف، منبع: گزارش سازمان برنامه و بودجه

قیمت انرژی، فقط خروجی بازار رقابتی انرژی باشد نه مداخله انحصارگران.

- شفافیت سازوکارها: در تحلیل موانع اصلاح مستمر قیمت‌ها باید توجه داشت که دولت معلول انتخابات و شرایط اجتماعی و اقتصادی زمان جاری‌اش است و از طرفی مردم تا حد زیادی تحت تأثیر تصمیمات کوتاه‌مدت دولت قرار خواهند گرفت. سازوکار شفاف، سبب می‌شود تا قاعده قیمت‌گذاری و افزایش قیمت از دست دولت خارج شود و به همین دلیل امکان استفاده از قیمت انرژی به عنوان یک ابزار سیاسی را محدود می‌کند و از طرف دیگر انتظارات مردم را برای تغییرات قیمت تعدیل می‌کند و به این حوزه ثبات و آرامش می‌بخشد. بیشتر کشورهای موفق در اصلاح نظام یارانه‌ها نیز دارای یک سری سازوکارهای افزایش قیمت تدریجی برای دوران گذار به قیمت‌های واقعی بوده‌اند. این روش به خانواده‌ها و کسب و کارها کمک می‌کند تا به نوسانات قیمتی عادت کنند و به دلیل وجود سازوکار شفاف و

متفاوت و متناسب باشند.

- حذف انحصار و لزوم حضور بخش خصوصی: ضروری است در بلندمدت انگیزه لازم برای ورود بخش خصوصی به صنعت تولید و توزیع انرژی و تنوع‌بخشی در کیفیت و قیمت حامل‌های انرژی ایجاد شود و انحصار در تولید و توزیع حامل‌های انرژی شکسته شود. حضور بخش خصوصی به علت رقابت، سبب افزایش کیفیت شده و همچنین به منزله ایجاد بستری برای اشتغال است.

- افق زمانی معین: برای به نتیجه رسیدن هر طرحی، لازم است به طور حدودی یک افق زمانی معین برای اصلاح قیمت‌ها تعیین شود، در غیر این صورت مجریان خود را ملزم به اجرای اصلاحات ندانسته و اصلاحات را دائماً به تعویق خواهند انداخت؛ به عنوان مثال در قالب یک سازوکار معین و در یک دوره پنج‌ساله، قیمت کلیه حامل‌های انرژی به قیمت واقعی بازار رسیده و از آن پس

دهک‌های پایین از عایدی حاصل از افزایش قیمت انرژی از ارجحیت بالایی برخوردارند. دادن سهمیه قابل مبادله به افراد علاوه بر داشتن این ویژگی، سبب می‌شود در دوران جهش‌های جهانی قیمت انرژی و یا جهش‌های ارزی، نابرابری افزایش نیابد؛ زیرا در این حالت قیمت سهمیه افراد نیز افزایش می‌یابد، در حالی که اگر یارانه نقدی ثابت پرداخت شود؛ در دوران جهش قیمتی، قدرت خرید آن کاسته می‌شود. از سوی دیگر به دلیل وجود سهمیه، قیمت متوسط مصرف‌کننده (با در نظر گرفتن مدیریت مصرف) برای عموم مردم تغییر زیادی نمی‌کند و تورم و تورم انتظاری افزایش معناداری نخواهد داشت.

- تجربه گرفتن از اشتباهات گذشته: لازم است در هر طرح اصلاح نظام یارانه‌ای از تجربیات ایران و جهان استفاده کرد تا با دوری از مسیرهای غلط، امکان موفقیت طرح بیشتر شود. در سال ۱۳۸۹ طرح هدفمندی یارانه‌ها اجرا شد که به دلیل وجود اشکالات در طراحی و خصوصاً در اجرای طرح، به سرانجام نرسید. آسیب‌شناسی طرح هدفمندی یارانه‌ها و درس‌آموزی سیاست‌گذاران و کارشناسان به عنوان یکی از الزامات طراحی و اجرای هر مدلی ضروری به نظر می‌رسد.

۸. پیش‌بینی نتایج طرح

به دلیل پیچیدگی موضوع یارانه‌های انرژی و نقش بسیار زیاد انرژی در زندگی مردم و سودآوری بنگاه‌ها که در سال‌های متممادی در تاروپود زندگی مردم جای گرفته است؛ پیش‌بینی عددی در این‌باره نیازمند ملاحظات و پیش‌نیازهای فراوانی است، خصوصاً اینکه مسائل اقتصادی، سیاسی و اجتماعی در شرایط امروز ایران به هم گره خورده‌اند و کوچک‌ترین تغییراتی ممکن است منجر به بروز

تدریجی نسبت به تغییرات قیمت‌های نسبی غافلگیر نشوند و با اطلاع از وضعیت قیمت‌های نسبی آتی به برنامه‌ریزی جهت تطبیق خود با شرایط پیش‌رو و در جهت بهینه‌سازی مصرف انرژی بپردازند.

- بازتوزیع هدفمند و غیرمتمرکز مبتنی بر سهمیه قابل مبادله: نظام تأمین اجتماعی متمرکز در شناسایی افراد نیازمند دچار نواقص و خطاهای فاحش است. در واقع سیستم تأمین اجتماعی فعلی (کمیت‌آمدا، بهزیستی، طرح‌های حمایت از خانوار مثل سبد کالا و غیره) برای حمایت از دهک‌های آسیب‌پذیر، کارایی کافی را ندارد و به دلیل نقص اطلاعاتی در شناسایی افراد نیازمند و آسیب‌پذیر، نمی‌تواند تکیه‌گاه قابل قبولی باشد. سیستم شناسایی متمرکز به صورت کلی دارای دو نوع خطاست؛ خطای نوع اول به معنی تحت پوشش قرار ندادن فرد است در صورتی که در واقعیت نیازمند است و خطای نوع دوم به معنی تحت پوشش قرار دادن فرد است در صورتی که واقعاً نیازمند نیست. نتایج مطالعات **دمنه و همکاران (۱۳۹۷)** نشان می‌دهد سازوکار فعلی شناسایی نیازمندان در کمیته امداد و بهزیستی از هر دو نوع خطا آسیب دیده است. به طور خلاصه بیش از ۶۰ درصد نیازمندان در دهک اول درآمدی مشمول طرح مستمری‌بگیری نیستند و نزدیک به ۲۲ درصد مستمری‌بگیران فعلی در شش دهک بالای درآمدی هستند و انتظار می‌رود که واقعاً مستحق دریافت مستمری نباشند (**تصویر شماره ۱۰**).

از سوی دیگر در سیستم تأمین اجتماعی متمرکز، تجمیع عایدی حاصل از افزایش قیمت انرژی در یک نهاد یا سازمان، امکان فساد را نیز بالا می‌برد؛ بنابراین در نبود یک نظام تأمین اجتماعی کارآمد، طرح‌هایی که عایدی در آن‌ها به صورت غیرمتمرکز بین مردم توزیع می‌شود، به دلیل قطعی بودن بهره‌مند شدن

جدول ۶. حالات مختلف متغیرهای کنترلی

متغیر کنترلی	حالت اول	حالت دوم
میزان پرش اولیه	۵۰ درصد قیمت فعلی کم	زیاد ۱۵۰ درصد قیمت فعلی
ضریب حضور حامل در سبد انرژی	۵۰ درصد متوسط مصرفی فعلی کم	زیاد ۹۰ درصد متوسط مصرف فعلی
ضریب بازتوزیع عایدی تجمیع شده به خانوار	۳۰ درصد کم	زیاد ۶۰ درصد

قیمت آن را افزایش دهد.

- درصد افزایش ماهانه قیمت انرژی: این متغیر مشخص می کند که شیب افزایش قیمت ماهانه چند درصد باشد؛ به عنوان مثال ممکن است سیاست گذار گازوئیل را ۲ درصد در ماه و بنزین را یک درصد در ماه افزایش دهد. اگر میزان پرش اولیه تعیین شود و همچنین افق زمانی موردنظر نیز مشخص شود؛ این پارامتر دیگر در دست سیاست گذار نخواهد بود و خودبه خود تعیین خواهد شد (از سه پارامتر مذکور تنها دو پارامتر مستقل را می توان دست کاری کرد).

- ضریب حضور حامل در سبد انرژی معیار: همان طور که گفته شد بنزین، برق، گاز، نفت سفید و گاز مایع در سبد انرژی خانوار حضور دارند. این پارامتر تعیین می کند که چه درصدی از کل میزان مصرف فعلی این حامل ها به عنوان سهمیه به خانوار تعلق بگیرد.

پیامدهای گسترده ای شود. با این حال با فرض ثابت در نظر گرفتن سایر شرایط و صرفاً تغییر در قیمت انرژی و نحوه بازتوزیع عواید آن، می توان تقریبی از اثرات رفاهی آن را در جامعه به دست آورد. برنامه محاسباتی طراحی شده در نرم افزار اکسل برای پیش بینی نتایج اجرای مدل اعطای سهمیه قابل مبادله به افراد، پارامترهای متنوعی را به عنوان پارامتر اختیاری در اختیار سیاست گذار قرار می دهد. مهم ترین این پارامترها عبارتند از:

- میزان پرش اولیه قیمت انرژی: این پارامتر تعیین می کند که آیا تمایل به یک پرش اولیه در قیمت داریم یا خیر، با توجه به اینکه اختلاف قیمت فعلی انرژی در ایران با قیمت حاشیه صادراتی بسیار بالاست، این امکان وجود دارد که به عنوان مثال سیاست گذار بنا داشته باشد ابتدا قیمت بنزین را به دو هزار تومان افزایش دهد و از آن پس تدریجاً

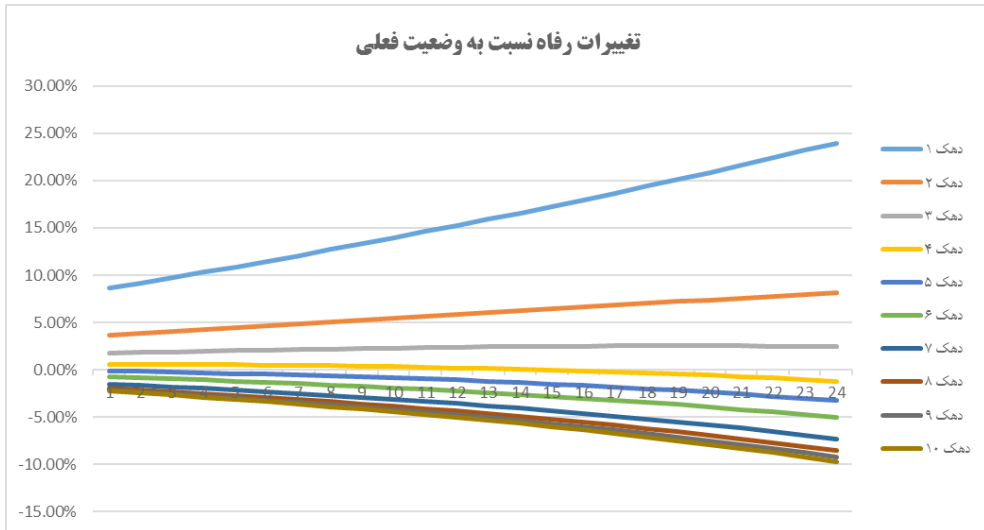
جدول ۷. سناریوهای مختلف

میزان پرش اولیه قیمت ۵۰ درصد		جدول سناریوها	
ضریب حضور حامل در سبد انرژی			
۹۰ درصد	۵۰ درصد		
سناریو ۲	سناریو ۱	کم (۳۰ درصد)	
سناریو ۴	سناریو ۳	زیاد (۶۰ درصد)	

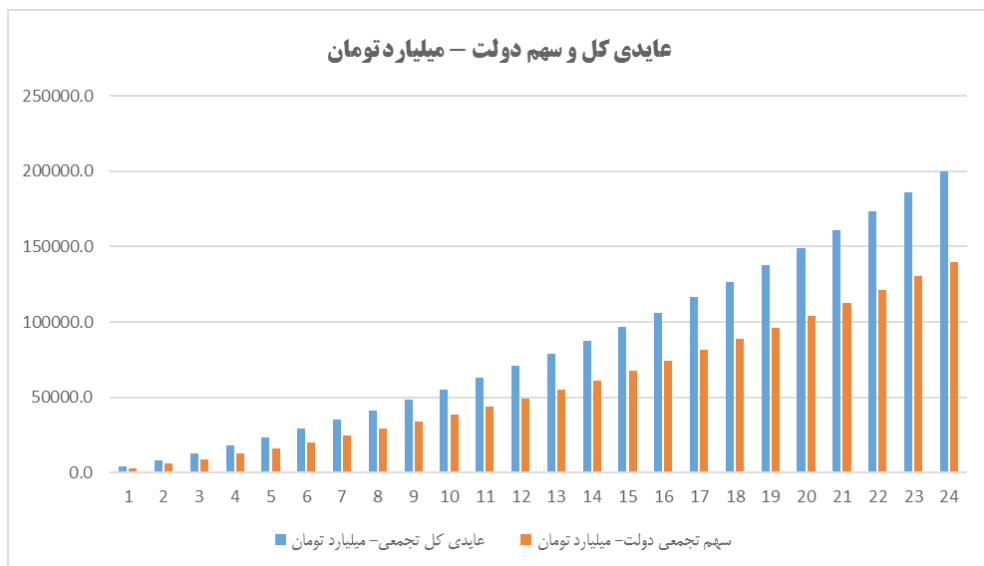
ضریب بازتوزیع عایدی تجمیع شده به خانوار

جدول ۸. توضیحات سناریو اول

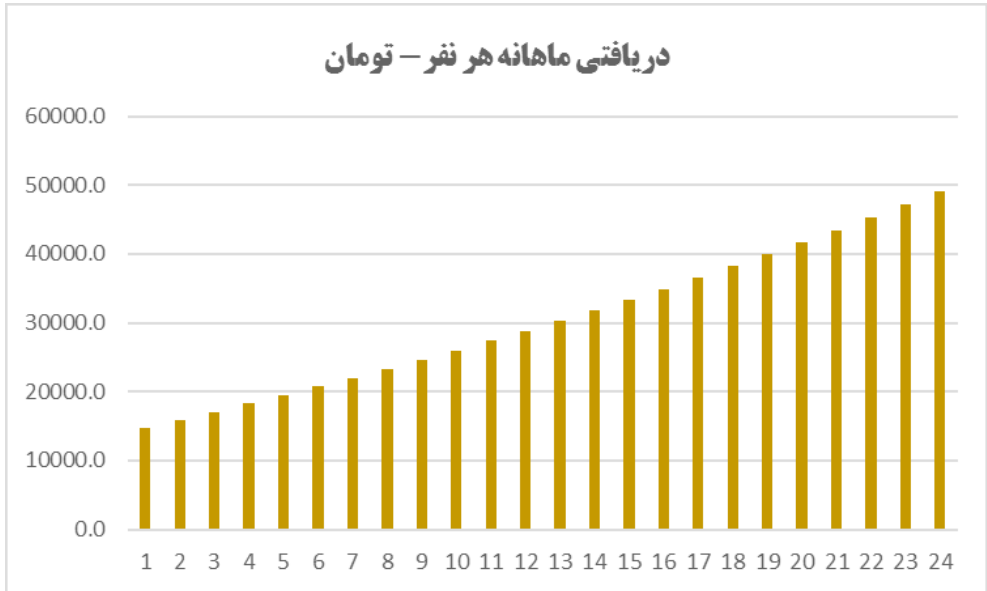
سناریو	ضریب بازتوزیع عایدی به خانوار	۳۰ درصد	ضریب حضور حاصل در سبد مصفاخانه انرژی در خانوار	۵۰ درصد	پیش‌اولیه - تومان	درصد افزایش ماهانه قیمت		سهمیه ماهانه هر فرد واحد	
						مصرف آزاد (درصد)	مصرف سهمیه‌ای (درصد)		
حامل انرژی	متوسط قیمت فعلی	متوسط قیمت حائیه صادراتی	مجموع مصرف روزانه	واحد روزانه	مصرف آزاد	مصرف سهمیه‌ای	مصرف آزاد (درصد)	مصرف سهمیه‌ای (درصد)	واحد
برق	خانگی	۹۷	۱۱۰۰	۲۰۷	۴۸/۵	۰	۲/۴	۰/۰	۵۶/۲ کیلووات
	صنعتی	۷۷	۱۱۰۰	۴۶۰	۲۸/۵	۰	۲/۸	۰/۰	میلیون کیلووات ساعت
گاز	خانگی	۱۰۳	۲۲۰۰	۱۶۴	۵۱/۵	۰	۴/۵	۰/۰	۳۰/۰ متر مکعب
	صنعت، پتروشیمی، CNG	۲۳۶	۲۲۰۰	۲۱۰	۱۱۸	۰	۲/۱	۰/۰	میلیون متر مکعب
بنزین	معمولی	۱۰۰۰	۵۰۶۰	۹۰	۵۰۰	۰	۲/۰	۰/۰	۱۶/۰ لیتر
	سوپر	۱۲۰۰	۵۰۶۰	۵۰۳	۶۰۰	۰	۱/۷	۰/۰	لیتر
LPG	خانگی	۱۲۶	۲۵۲۰	۱۶	۶۳	۰	۵/۰	۰/۰	۱/۸ لیتر
نفت سفید	خانگی	۱۵۰	۲۵۲۰	۱۶	۷۵	۰	۵/۴	۰/۰	۱/۱ لیتر
	سهمیه‌ای	۳۰۰	۵۰۶۰	۷۲/۵	۰	۰	۰/۰	۰/۰	میلیون لیتر
گازوئیل	آزاد	۶۰۰	۵۰۶۰	۱/۵	۳۰۰	۰	۲/۹	۰/۰	لیتر
نفت کوره	صنعتی	۳۰۰	۲۵۲۰	۲/۸	۱۵۰	۰	۲/۵	۰/۰	لیتر
سوخن هواپیما	صنعتی	۶۰۰	۵۲۸۰	۵/۷	۳۰۰	۰	۳۰	۰/۰	لیتر

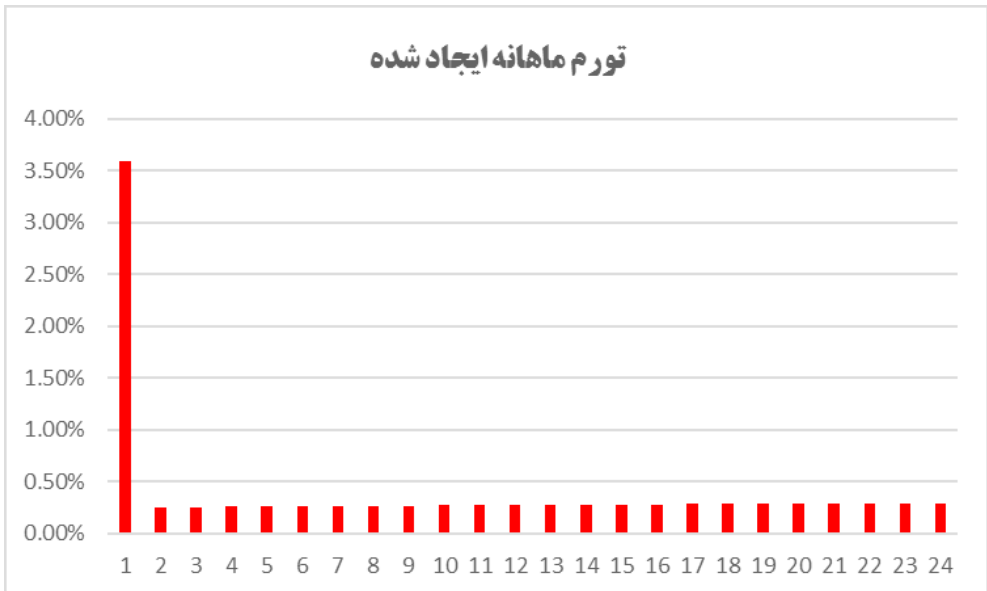
تصویر ۱۱. تغییرات رفاه در سناریو اول

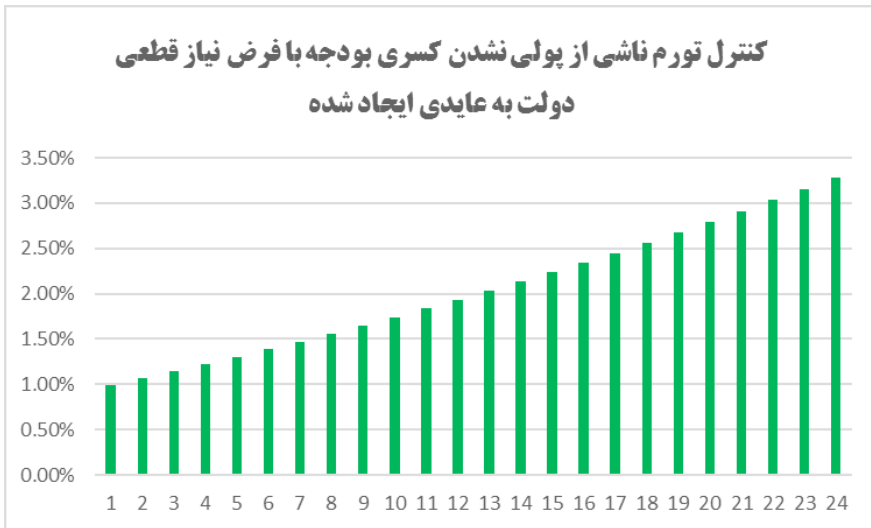
تصویر ۱۲. عایدی کل و سهم دولت در سناریو اول

تصویر ۱۳. دریافتی ماهانه هر ایرانی در سناریو اول

تصویر ۱۴. تورم ماهانه در سناریو اول

تصویر ۱۵. کنترل تورم بالقوه در سناریو اول

است طراحی می‌کنیم. به عبارتی به عنوان پیشنهاد اولیه مجموعاً هشت سناریو قابل بررسی است.^۷ این پارامترها در جدول شماره ۶ ارائه شده‌اند.

اما از طرفی باید به هر طریق از ایجاد شوک پرهیز کنیم؛ بنابراین بهتر است میزان پرش اولیه زیاد را از سناریوها حذف کنیم؛ از این طریق نهایتاً چهار سناریو برای بررسی پیشنهاد می‌شوند. سناریوهای نهایی در جدول شماره ۷ آورده شده‌اند.

۹. نتایج اجرای طرح در قالب سناریوهای مختلف

در ادامه، پیش‌بینی نتایج طرح در قالب سناریوهای مختلف برای یک دوره دوساله ارائه می‌شود. برای این

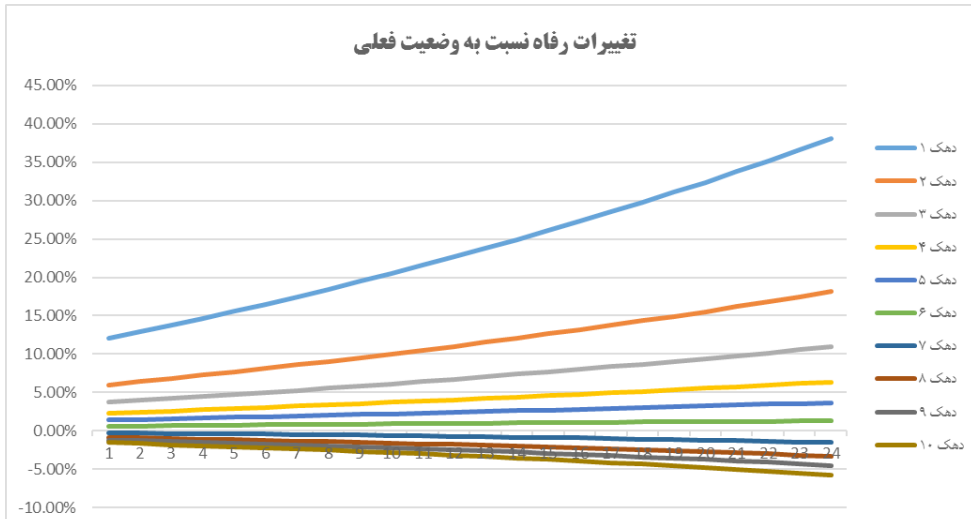
۷. در تمامی سناریوها فرض می‌کنیم که قیمت انرژی سهمیه‌ای افزایش نمی‌یابد و پرش اولیه و گام ماهانه تنها برای قیمت انرژی آزاد (مازاد بر سهمیه) در نظر گرفته می‌شود.

- ضریب بازتوزیع عایدی تجمیع‌شده به خانوار: پس از گران شدن انرژی، مقداری عایدی به وجود می‌آید که در صندوق تجمیع عواید انرژی وارد می‌شود. می‌توان درصدی از این عایدی را به صورت مستقیم به خانوار پرداخت کرد و بخش دیگر آن را در زیرساخت‌ها (خصوصاً زیرساخت‌های حمل و نقل عمومی) سرمایه‌گذاری کرد. در شرایط کسری بودجه شدید، بخشی از این منابع می‌تواند به دولت داده شود. مکانیسم مناسب برای این کار اعطای منابع به دولت در قالب خرید اوراق دولتی است. در این حالت دولت موظف است که در سررسید اوراق و در شرایط تعادل بودجه، منابع را به صندوق عواید انرژی بازگرداند.

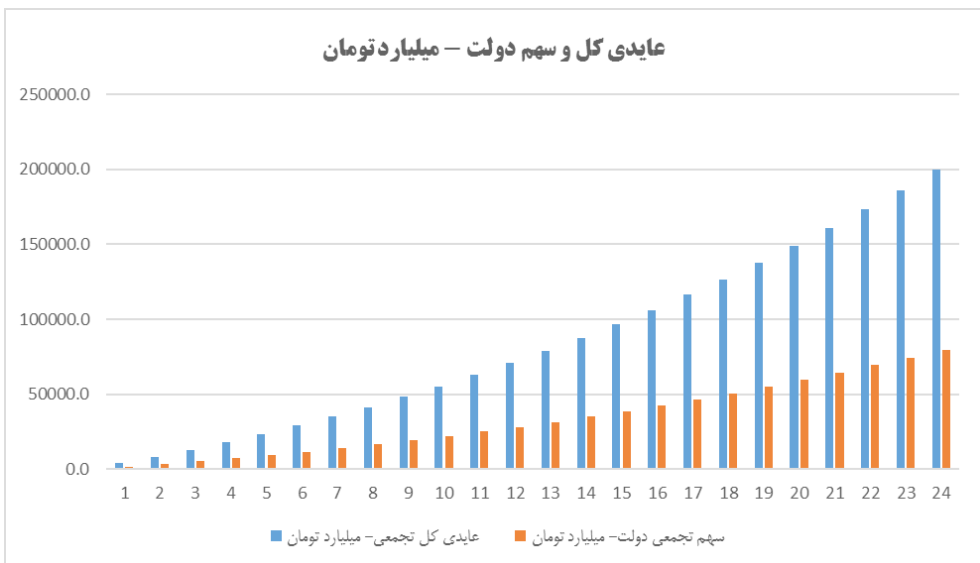
با استفاده از متغیرهای کنترلی توضیح داده‌شده و با فرض اینکه سیاست‌گذار تمایل دارد در یک افق زمانی پنج‌ساله، قیمت انرژی مازاد بر سهمیه واقعی شود؛ سناریوهایی را با استفاده از تغییر سه پارامتر که برای هر کدام دو حالت در نظر گرفته شده

جدول ۹. توضیحات سناریو دوم

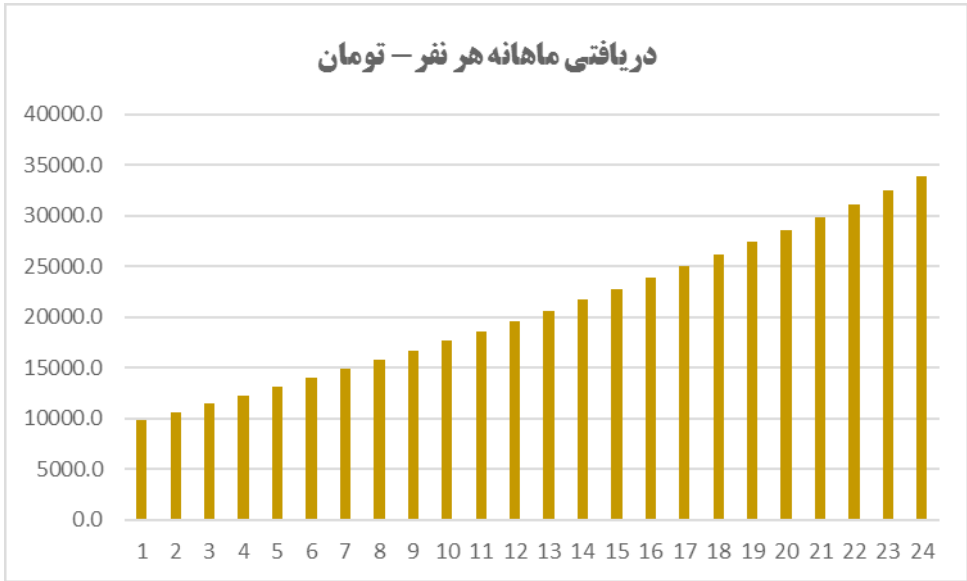
سناریو ۲	ضریب باز توزیع عایدی به خانوار	۳۰ درصد	ضریب حضور حاصل در سبد منصفانه انرژی در خانوار	۹۰ درصد	پوش اولیه - تومان	درصد افزایش ماهانه قیمت		سهمیه ماهانه هر فرد واحد	
						مصرف سهامی	مصرف آزاد (درصد)		
حامل انرژی	متوسط قیمت قطعی	متوسط قیمت حاشیه صادراتی	مجموع مصرف روزانه	واحد روزانه	مصرف آزاد	مصرف سهامی	مصرف آزاد (درصد)	مصرف سهامی (درصد)	
برق	خانگی	۹۷	۱۱۰۰	۳۰۷	۴۸/۵	۰	۳/۴	۰/۰	۱۰۱/۱ کیلووات ساعت
	صنعتی	۷۷	۱۱۰۰	۴۶۰	۳۸/۵	۰	۳/۸	۰/۰	میلیون کیلو وات ساعت
گاز	خانگی	۱۰۳	۲۲۰۰	۱۶۴	۵۱/۵	۰	۴/۵	۰/۰	۵۴/۰ متر مکعب
	صنعتی، پتروشیمی، CNG	۲۳۶	۲۲۰۰	۲۱۰	۱۱۸	۰	۳/۱	۰/۰	میلیون متر مکعب
بنزین	معمولی	۱۰۰۰	۵۰۶۰	۹۰	۵۰۰	۰	۲/۰	۰/۰	۲۹/۶ لیتر
	سوپر	۱۲۰۰	۵۰۶۰	۵۰۳	۶۰۰	۰	۱/۷	۰/۰	لیتر
LPG	خانگی	۱۲۶	۳۵۲۰	۱۶	۶۳	۰	۵/۰	۰/۰	۳/۳ لیتر
	خانگی	۱۵۰	۳۵۲۰	۱۶	۷۵	۰	۵/۴	۰/۰	۲/۰ لیتر
گازوئیل	سهمی	۳۰۰	۵۰۶۰	۷۲/۵	۰	۰	۰/۰	۰/۰	میلیون لیتر
	آزاد	۶۰۰	۵۰۶۰	۱/۵	۳۰۰	۰	۲/۹	۰/۰	لیتر
نفت کوره سوخت هواپیما	صنعتی	۳۰۰	۳۵۲۰	۲/۸	۱۵۰	۰	۳/۵	۰/۰	لیتر
	صنعتی	۶۰۰	۵۲۸۰	۵/۷	۳۰۰	۰	۲۰	۰/۰	لیتر

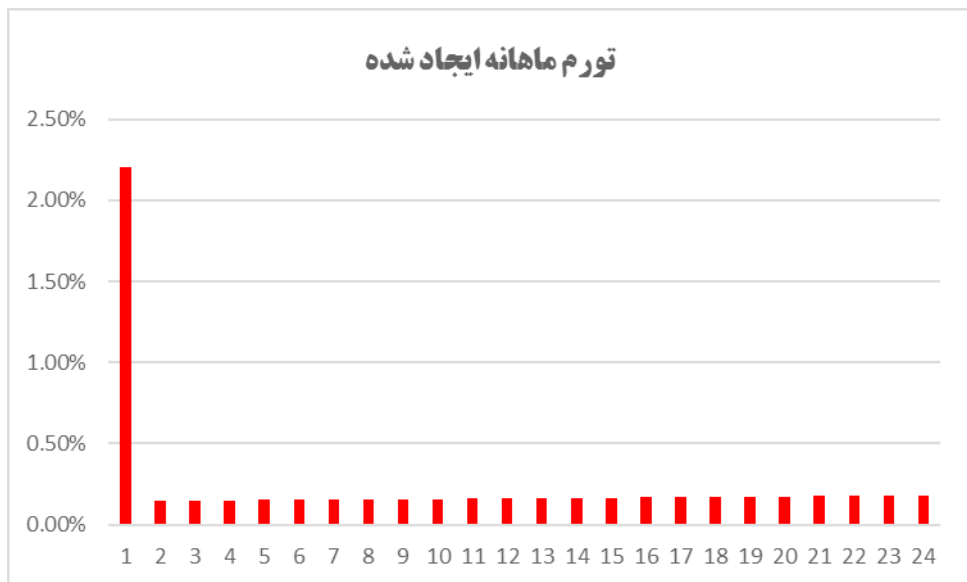
تصویر ۱۶. تغییرات رفاه در سناریو دوم

تصویر ۱۷. عایدی کل و سهم دولت در سناریو دوم

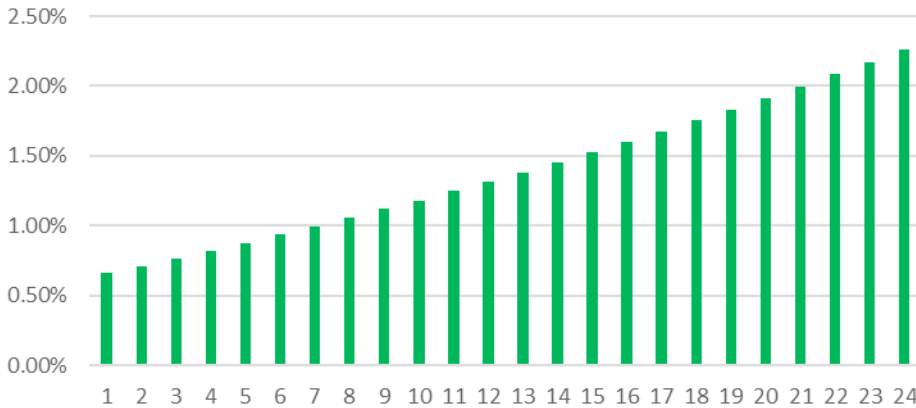

تصویر ۱۸. دریافتی ماهانه هر ایرانی در سناریو دوم

تصویر ۱۹. تورم ماهانه در سناریو دوم

کنترل تورم ناشی از پولی نشدن کسری بودجه با فرض نیاز قطعی دولت به عایدی ایجاد شده

تصویر ۲۰. کنترل تورم بالقوه در سناریو دوم

خواهد شد. تغییرات نهایی رفاه خانوار، برآیند این دو اثر معکوس است. اثر مستقیم کاهش رفاه مربوط به افزایش هزینه مستقیم انرژی در سبد خانوار و اثر غیرمستقیم نیز به معنای اثر افزایش قیمت سایر کالا و خدمات ناشی از افزایش قیمت سوخت است. اطلاعات لازم برای محاسبه اثر مستقیم و غیرمستقیم افزایش ۱۰۰ درصدی قیمت هر حامل انرژی با محاسبه سهم هزینه هر حامل از سبد خانوار با استفاده از داده‌های مرکز آمار (برای برآورد اثر مستقیم) و همچنین نتایج داده‌های جدول داده - ستانده مرکز پژوهش‌های مجلس (برای برآورد اثر غیرمستقیم) در محاسبات مورد استفاده قرار گرفته است. همچنین در تمامی محاسبات کسش قیمتی تقاضا ۵ درصد لحاظ شده است.

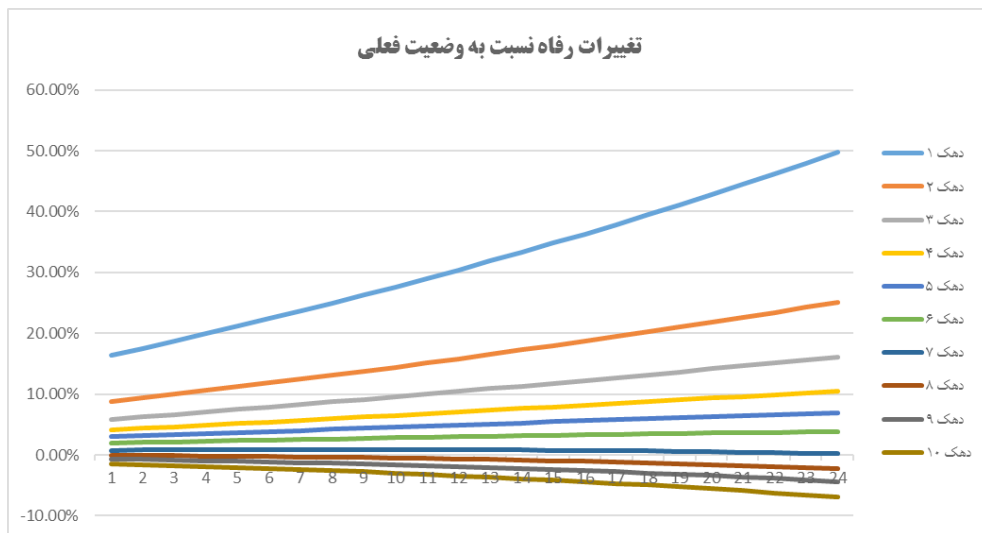
نتایج محاسباتی سناریوها در [تصویرهای شماره](#)

منظور چند متغیر برای ما مهم هستند که عبارتند از: کل عایدی تجمعی ایجادشده و سهم دولت از آن در هر ماه، میزان تغییرات رفاه دهک‌ها در هر ماه نسبت به وضعیت فعلی، تورم ماهانه ایجادشده، دریافتی هر نفر در ماه و نهایتاً کنترل تورم ناشی از پولی نشدن کسری بودجه (فرض بر این است که دولت در این دو سال با کسری بودجه مواجه است و اگر از این راه عایدی به دست نیابد مجبور به استقراض مستقیم و یا غیرمستقیم از بانک مرکزی می‌شود که در نتیجه آن تورم رخ می‌دهد، در حالی که با کسب عایدی از این راه، این تورم بالقوه ایجاد نخواهد شد).

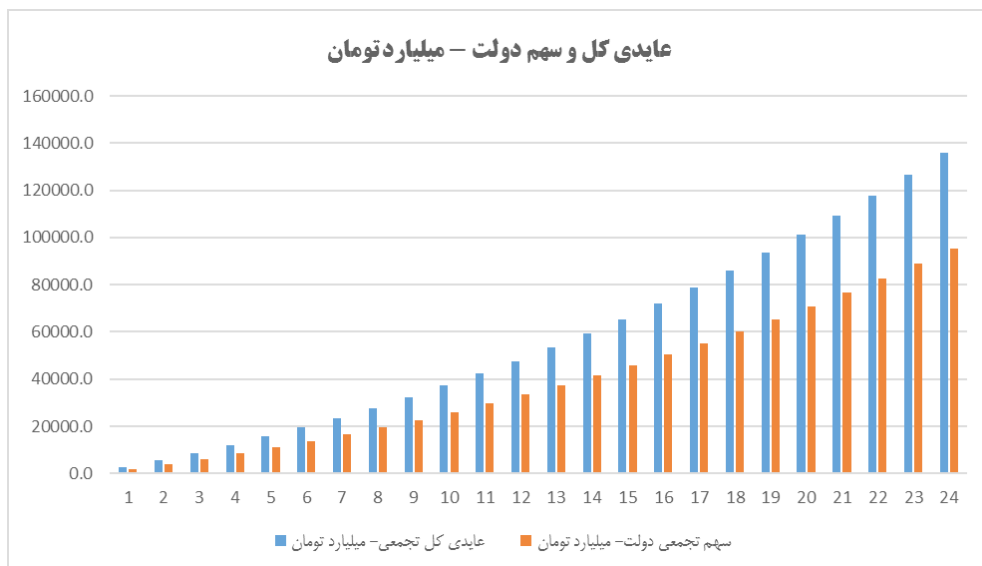
در مورد رفاه خانوار نیز افزایش قیمت انرژی از دو مسیر مستقیم و غیرمستقیم سبب کاهش رفاه خانوار و پرداخت عایدی سبب افزایش رفاه خانوار

جدول ۱۰. توضیحات سناریو سوم

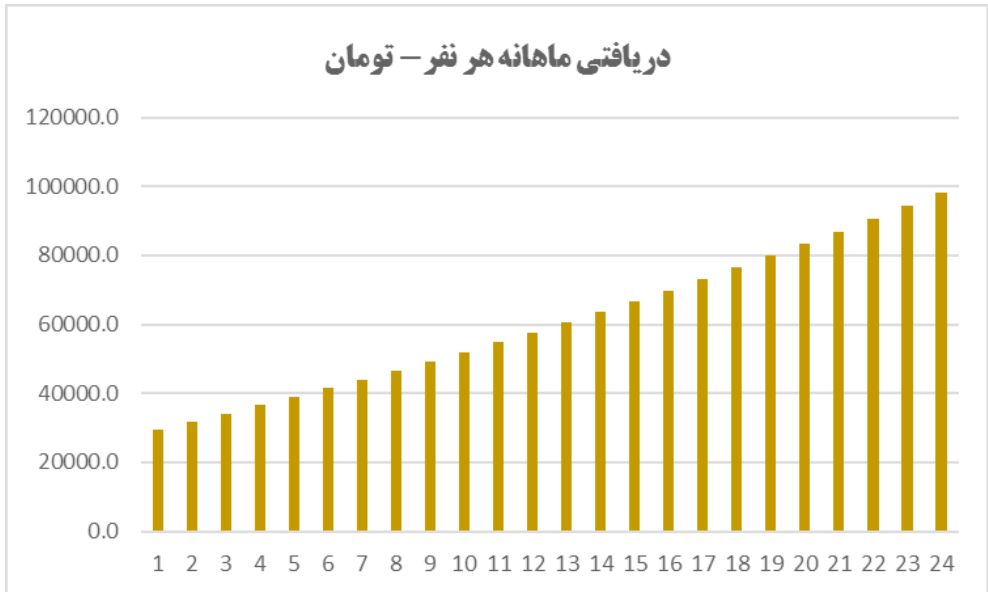
سناریو ۳	ضریب بازتوزیع عایدی به خانوار	۶۰ درصد	ضریب حضور حاصل در سبد منصفانه انرژی در خانوار	۵۰ درصد	پیش اولیه - توهمان	درصد افزایش ماهانه قیمت		واحد	
						سهامیه ماهانه هر فرد	سهامیه ماهانه هر فرد		
حامل انرژی	متوسط قیمت فعلی	متوسط قیمت حائثیه صادراتی	مجموع مصرف روزانه	واحد روزانه	مصرف آزاد	مصرف سهامی‌ای	مصرف آزاد	مصرف سهامی‌ای	واحد
برق	خانگی	۹۷	۱۱۰۰	۲۰۷	۴۸/۵	۰	۳/۴	۵۶/۲	کیلووات ساعت
	صنعتی	۷۷	۱۱۰۰	۴۶۰	۳۸/۵	۰	۳/۸	۰/۰	میلیون کیلو وات ساعت
گاز	خانگی	۱۰۳	۲۲۰۰	۱۶۴	۵۱/۵	۰	۴/۵	۳۰/۰	متر مکعب
	صنعت، پتروشیمی، CNG	۳۳۶	۲۲۰۰	۲۱۰	۱۱۸	۰	۳/۱	۰/۰	میلیون متر مکعب
بنزین	معمولی	۱۰۰۰	۵۰۶۰	۹۰	۵۰۰	۰	۲/۰	۱۶/۵	لیتر
	سوپر	۱۲۰۰	۵۰۶۰	۵۰۳	۶۰۰	۰	۱/۷	۰/۰	لیتر
LPG	خانگی	۱۲۶	۳۵۲۰	۱۶	۶۳	۰	۵/۰	۱/۸	لیتر
	سهمیه‌ای	۳۰۰	۵۰۶۰	۷۲/۵	۷۵	۰	۵/۴	۱/۱	لیتر
گازوئیل	آزاد	۶۰۰	۵۰۶۰	۱/۵	۳۰۰	۰	۲/۹	۰/۰	لیتر
	صنعتی	۳۰۰	۳۵۲۰	۲/۸	۱۵۰	۰	۳/۵	۰/۰	لیتر
سخت هواپیما	صنعتی	۶۰۰	۵۲۸۰	۵/۷	۳۰۰	۰	۳۰	۰/۰	لیتر

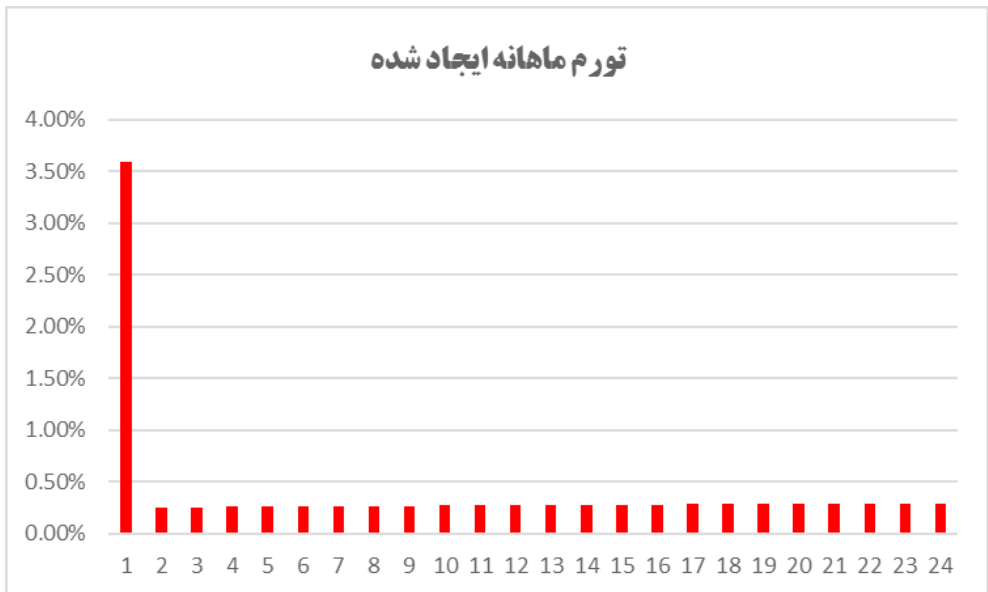
تصویر ۲۱. تغییرات رفاه در سناریو سوم

تصویر ۲۲. عایدی کل و سهم دولت در سناریو سوم

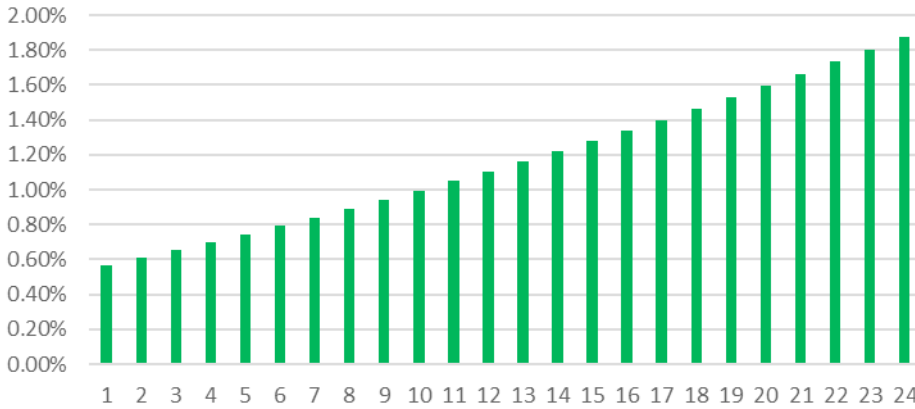

تصویر ۲۳. دریافتی ماهانه هر ایرانی در سناریو سوم

تصویر ۲۴. تورم ماهانه در سناریو سوم

کنترل تورم ناشی از پولی نشدن کسری بودجه با فرض نیاز قطعی دولت به عایدی ایجاد شده

تصویر ۲۵. کنترل تورم بالقوه در سناریو سوم

و با حداقل بهره‌وری، تنها با مزیت انرژی ارزان سر پا هستند. توزیع نابرابر یارانه و در نتیجه افزایش شکاف رفاهی، قاچاق، آلودگی محیط زیست، ترافیک، تأثیر منفی بر بودجه دولت و غیره از پیامدهای منفی یارانه قیمتی فراگیر انرژی هستند. تمامی این موارد نشان می‌دهد که ادامه وضع موجود ممکن نیست و اصلاح نظام یارانه انرژی ضروری است.

طرح حاضر به هیچ وجه در پی آن نیست که وجود یک نظام پرداخت یارانه در کشور را نفی کند. چترهای حمایتی دولتی به درجات مختلف در تمام کشورهای دنیا وجود دارد. تأکید این گزارش بر آن است که نظام پرداخت یارانه‌های قیمتی و فراگیری که تا الان در کشور برپا بوده، دیگر قابل ادامه دادن نیست. توصیه اصلی، حذف یارانه‌های قیمتی فراگیر و گذار به یک اقتصاد رقابتی است که بر مبنای قیمت‌گذاری غیردولتی و غیرسیاسی

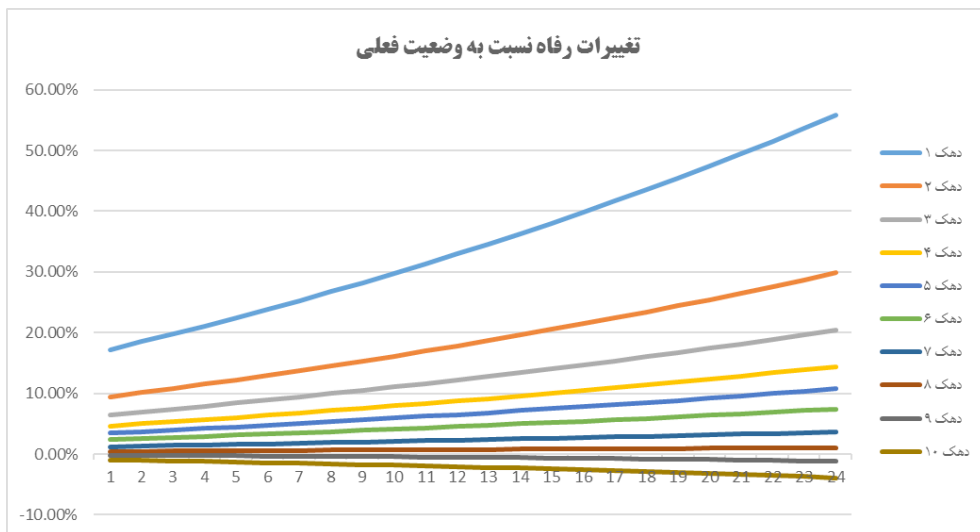
۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۲۹ و ۳۰ و جدول‌های شماره ۸، ۹، ۱۰، ۱۱ و ۱۲ ارائه شده‌اند.

۱۰. بحث و نتیجه‌گیری

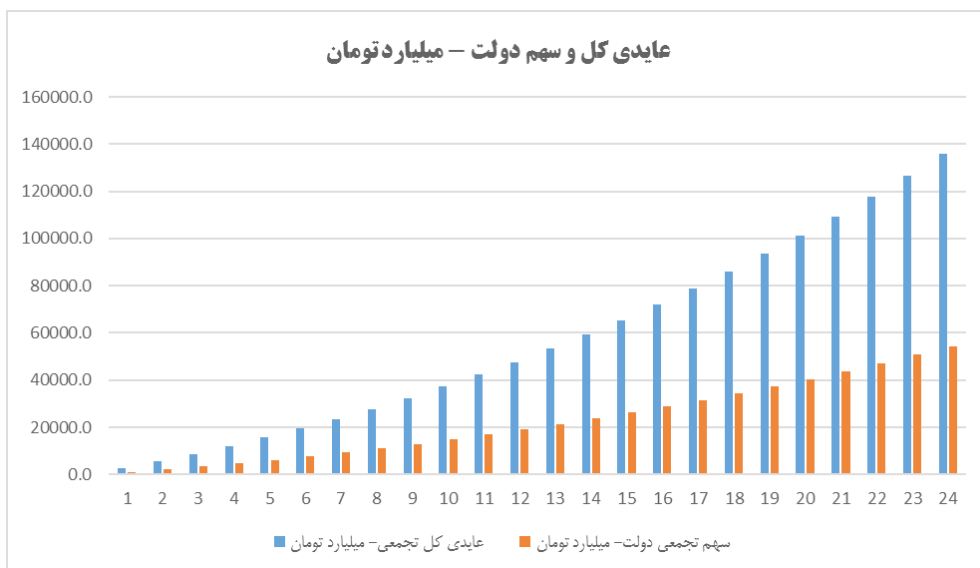
سال‌های طولانی است که به اتکای وجود منابع نفتی، قیمت حامل‌های انرژی توسط دولت پایین نگه داشته می‌شود تا از این طریق رفاه و رضایتمندی آحاد جامعه افزایش یابد. با این حال شواهد نشان می‌دهد که یارانه‌های انرژی نه تنها این رفاه را برای مردم ایران به ارمغان نیاورده است که پیامدهای منفی بسیاری را نیز دامن‌گیر اقتصاد کشور کرده است. در واقع سرکوب قیمت انرژی و به هم خوردن قیمت‌های نسبی از سویی سبب مصرف بالای انرژی خانوارها شده و از سوی دیگر موجب شکل‌گیری صنایعی شده که با عقب افتادن از تکنولوژی روز دنیا

جدول ۱۱. توضیحات سناریو چهارم

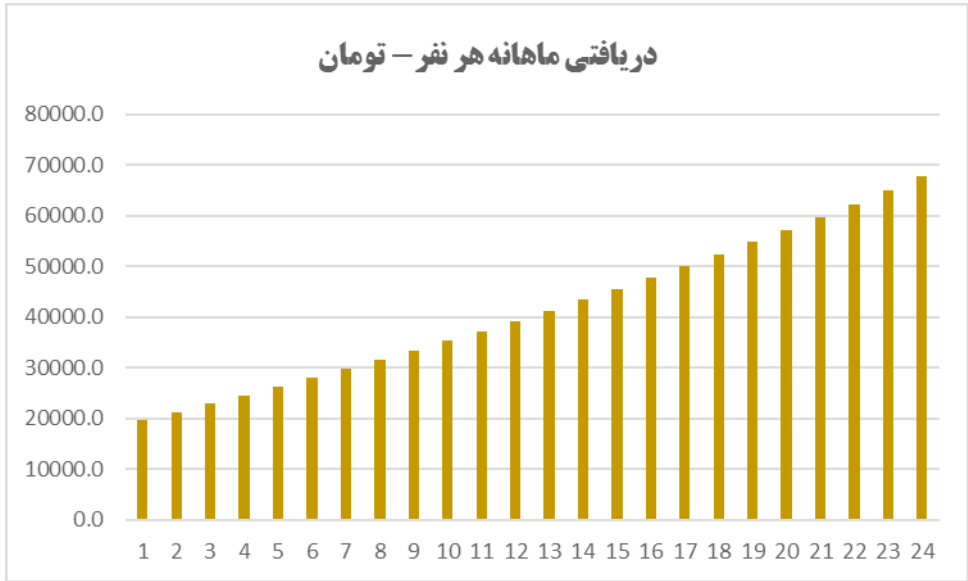
سناریو ۴	حامل انرژی	۶۰ درصد	ضریب حضور حاصل در سبد منصفانه انرژی در خانوار	۹۰ درصد	بیش اولیه - تومان	درصد افزایش ماهانه قیمت		سهمیه ماهانه هر فرد	واحد
						مصرف سهامی (درصد)	مصرف آزاد (درصد)		
برق	خانگی	۹۷	۱۱۰۰	۲۰۷	۴۸۵	۰	۳/۴	۱۰/۱/۱	کیلووات ساعت
	صنعتی	۷۷	۱۱۰۰	۴۶۰	۲۸۵	۰	۳/۸		میلیون کیلو وات ساعت
گاز	خانگی	۱۰۲	۲۲۰۰	۱۶۴	۵۱/۵	۰	۴/۵	۵۴/۰	متر مکعب
	صنعت پتروشیمی، CNG	۲۳۶	۲۲۰۰	۲۱۰	۱۱۸	۰	۳/۱		میلیون متر مکعب
بنزین	معمولی	۱۰۰۰	۵۰۶۰	۹۰	۵۰۰	۰	۲/۰	۲۹/۶	لیتر
	سوپر	۱۲۰۰	۵۰۶۰	۵۰۳	۶۰۰	۰	۱/۷		
LPG	خانگی	۱۲۶	۳۵۲۰	۱۶	۶۳	۰	۵/۰	۳/۳	لیتر
نفت سفید	خانگی	۱۵۰	۳۵۲۰		۷۵	۰	۵/۴	۲/۰	لیتر
گازوئیل	سهیمیای	۳۰۰	۵۰۶۰	۷۲/۵				۰/۰	میلیون لیتر
	آزاد	۶۰۰	۵۰۶۰	۱/۵	۳۰۰	۰	۲/۹		
نفت کوره سوخت هواپیما	صنعتی	۳۰۰	۳۵۲۰	۲/۸	۱۵۰	۰	۳/۵		
	صنعتی	۶۰۰	۵۲۸۰	۵/۷	۳۰۰	۰	۳۰		

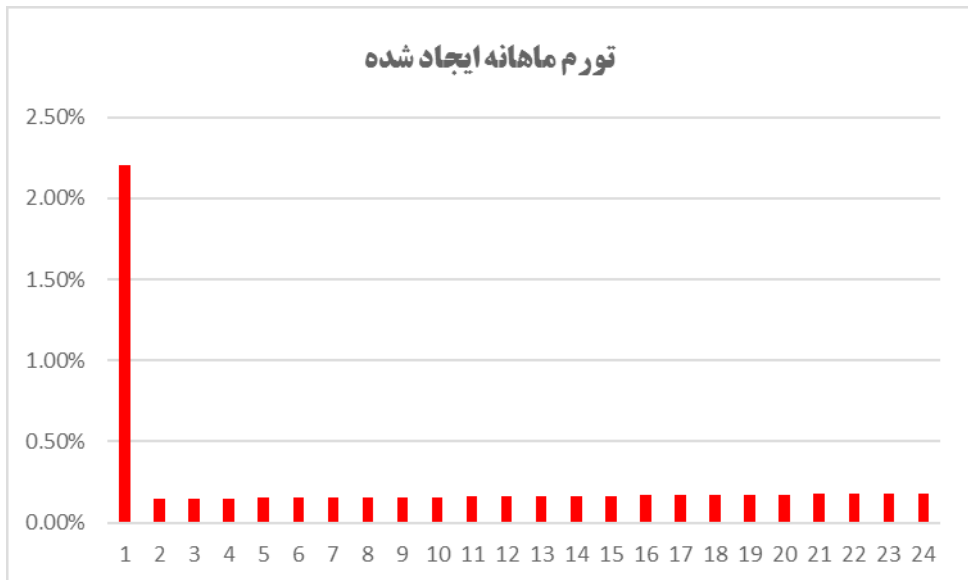
تصویر ۲۶. تغییرات رفاه در سناریو چهارم

تصویر ۲۷. عایدی کل و سهم دولت در سناریو چهارم

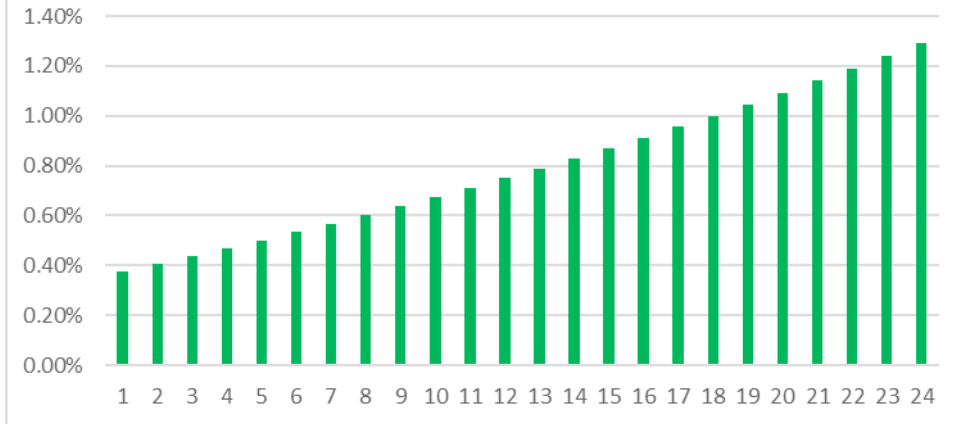

تصویر ۲۸. دریافتی ماهانه هر ایرانی در سناریو چهارم

تصویر ۲۹. تورم ماهانه در سناریو چهارم

کنترل تورم ناشی از پولی نشدن کسری بودجه با فرض نیاز قطعی دولت به عایدی ایجاد شده

تصویر ۳۰. کنترل تورم بالقوه در سناریو چهارم

تمام افراد در داخل کشور است. روشی که برای این کار در نظر گرفته شده است، اعطای سهمیه انرژی به افراد در قالب یک پول مجازی و بر اساس هزینه‌های یک سبد معین انرژی است. مهم‌ترین مزیت طرح، شکل‌گیری قیمت واقعی انرژی در داخل کشور و وجود یک نظام بازتوزیع غیرمتمرکز عواید حاصل از افزایش قیمت انرژی در جامعه است.

شکل گرفته است که البته در آن، در صورت لزوم نهادهای تنظیم‌گر نقش جدی بازی می‌کنند. در واقع سیاست‌های حمایتی باید به صورت مستقل و بدون دستکاری قیمت‌های نسبی در اقتصاد دنبال شوند. پیشنهاد این طرح برای اصلاح نظام یارانه‌ها در دوران گذار از شرایط فعلی به شرایط مطلوب، عبارت از اعطای یک سهمیه قابل مبادله انرژی به

جدول ۲۱. خلاصه نتایج سناریوهای مختلف در پایان ۲۴ ماه

عایدی خالص تجمعی برای خرید اوراق دولتی	بهبود قطعی وضع دهک‌ها	نتایج پس از ۲۴ ماه
۱۴۰ ه.م.ت	۳ دهک	سناریو ۱
۹۵ ه.م.ت	۶ دهک	سناریو ۲
۸۰ ه.م.ت	۷ دهک	سناریو ۳
۵۰ ه.م.ت	۸ دهک	سناریو ۴

تعارض منافع

بنابر اظهار نویسندگان، این مقاله تعارض منافع ندارد.

تشکر و قدردانی

از مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری، سازمان برنامه و بودجه کشور، مرکز پژوهش‌های مجلس و همچنین جناب آقای دکتر علی‌رضا آذربایجانی که حمایت‌های خود را در نگارش این مقاله از ما دریغ نکردند کمال قدردانی را داریم.

در طرح سهمیه به افراد در پایان دو سال در سناریوهای مختلف شکاف رفاهی بین‌دهکی قطعاً کاهش خواهد یافت و وضع دهک‌های کم‌درآمد در تمام سناریوها بهبود خواهد یافت. همچنین بر اساس سناریوهای مختلف بین ۵۰ تا ۱۴۰ هزار میلیارد تومان عایدی در صندوق انرژی تجمیع می‌شود که با توجه به کسری بودجه شدید دولت در دوره پیش‌رو می‌توان آن را در قالب خرید اوراق دولتی به دولت قرض داد و از پولی شدن کسری بودجه که به تورم‌های بالا در اقتصاد منتهی می‌شود دوری کرد.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

تمام اصول اخلاق پژوهش در این مقاله رعایت شده است.

حامی مالی

این مقاله مستخرج از پایان‌نامه کارشناسی ارشد محمدجواد قاسمی به راهنمایی سیدمهدی ناجی اصفهانی در دانشکده اقتصاد دانشگاه تهران است.

مشارکت‌نویسندگان

مفهوم‌سازی، روش‌شناسی: تمام نویسندگان؛ اعتبارسنجی، تحلیل: محمدجواد قاسمی و سیدمهدی ناجی اصفهانی؛ تحقیق و بررسی، منابع، نگارش پیش‌نویس، ویراستاری و نهایی سازی نوشته، بصری سازی: محمدجواد قاسمی؛ نظارت، مدیریت پروژه: سید مهدی ناجی اصفهانی.

منابع فارسی

- ابریشمی، ح، درودیان، ح، و نوری، م. (۱۳۹۲). *چالش‌های اقتصاد ایران؛ تقابل دیدگاه‌های رقیب*. تهران: نور علم.
- اکبری، ن، طالبی، م، و جلائی، ا. (۱۳۹۵). بررسی عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر مصرف انرژی خانوار پس از اجرای قانون هدفمندسازی یارانه‌ها (مطالعه موردی: شهر اصفهان). *جامعه‌شناسی کاربردی*، ۲۷(۴)، ۱-۲۶.
- پایله‌فروش، م، عبداللهی، م، ر، صادقی، ن. (۱۳۹۷). مسئله بنزین رویکردها و مخاطرات. قابل دسترس در <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1091139>
- دمنه، ن، ناظمی، ع، عبدالله‌زاده، ع، ر، و حاجی‌ها، ف. (۱۳۹۷). تخمین ابعاد کمی یارانه‌های آشکار و پنهان در نظام یارانه‌ای ایران. قابل دسترس در <https://mpb.mporg.ir/FileSystem/View/File.aspx?FileId=41a2499b-7582-48fa-8cbe-8bcba273c389>
- مرکز آمار ایران. (۱۳۹۶). داده‌های خام هزینه و درآمد خانوارهای کل کشور. قابل دسترس در <https://b2n.ir/383228>
- مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری. (۱۳۹۷). اصلاح نظام یارانه بنزین. قابل دسترس در <https://b2n.ir/e59197>

References

- Abrishami, H., Doroudian, H., & Noori, M. (2013). [*Iran's economic challenges competing views* (Persian)]. Tehran: Noor-e-Elm. <http://opac.nlai.ir/opac-prod/bibliographic/5065017>
- Akbari, N., Talebi, H., & Jalaei, A. (2017). [An investigation of socio-cultural factors affecting the household energy consumption after the implementation of targeted subsidies law (Persian)]. *Journal of Applied Sociology*, 27(4), 1-26. [DOI:10.22108/JAS.2017.21157]
- Center for Strategic Studies. (2019). [Reform of the gasoline subsidy system (Persian)]. Retrieved from <https://b2n.ir/e59197>
- Damaneh, N., Nazemi, A., Abdollahzadeh, A. R., & Hajjaha, F. (2019). [Estimating the quantitative dimensions of overt and covert subsidies in the Iranian subsidy system (Persian)]. Retrieved from <https://mpb.mporg.ir/FileSystem/View/File.aspx?FileId=41a2499b-7582-48fa-8cbe-8bcb273c389>
- Enerdata. (2019). Global energy statistical yearbook - 2019 edition. Retrieved from <https://www.enerdata.net/about-us/company-news/energy-statistical-yearbook-updated.html>
- Feltenstein, A. (2017). Subsidy reforms and implications for social protection: An analysis of IMF advice on food and fuel subsidies. Retrieved from <https://ieo.imf.org/~media/IEO/Files/evaluations/completed/07-24-2017-the-imf-and-social-protection/sp-bp2-food-and-fuel-subsidies-web.ashx>
- International Energy Agency (IEA). (2019). Energy subsidies: Tracking the impact of fossil-fuel subsidies. Retrieved from <https://www.iea.org/topics/energy-subsidies>
- Pilehforosh, M., Abdollahi, M. R., & Sadeghi, N. (2018). [Gasoline problem, approaches and risks (Persian)]. Retrieved from <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1091139>
- Statistical Center of Iran. (2017). [Raw data on household expenditure and income of the whole country (Persian)]. Retrieved from <https://b2n.ir/383228>